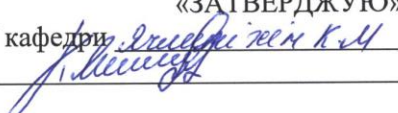

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН імені О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач випускової кафедри

Протокол № 5 від 18 грудня 2020 р.

**ПРОГРАМА
КОМПЛЕКСНОГО ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ**

На здобуття освітнього рівня «бакалавр»,
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма:
Історія та археологія

Термін навчання: 3 роки 10 місяців
на основі повної загальної середньої освіти

Чернігів - 2021

Пояснювальна записка

Підсумкова атестація здобувачів вищої освіти є формою перевірки й оцінки теоретичної та практичної підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 032 Історія та археологія та за тематичною спеціалізацією експертиза культурно-історичних цінностей. Атестація проводиться у формі комплексного державного екзамену. Для її проведення створюється Екзаменаційна комісія у складі голови та членів комісії.

Мета екзамену полягає у виявленні рівня сформованості загальних та фахових компетентностей, а також досягнення програмних результатів навчання з освітніх компонентів, включених до освітньої програми.

До складання комплексного іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, які повністю виконали навчальний план, тобто склали усі контрольні заходи з дисциплін внесених до індивідуального навчального плану студента та пройшли усі види практичної підготовки.

На комплексний державний екзамен виносяться питання, найбільш важливі для виявлення рівня загальної та фахової компетенції майбутнього історика, вчителя історії, археолога з урахуванням тематичної спеціалізації.

НОРМАТИВНІ НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Стародавня історія України.

Першопочатки людського життя на території сучасної України. Палеоліт. Мезоліт. Неоліт. Родоплемінний лад та його особливості. Виникнення скотарства і землеробства. Епоха енеоліту та її основні ознаки. Трипільська культура. Господарство і побут трипільців. Скотарі Степу. Ранній залізний вік. Кіммерійці. Скіфи. Розквіт скіфської держави. Сармати. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Державне, господарське та духовне життя в містах-колоніях Північного Причорномор'я. Боспорське царство. Давні слов'яни. Прабатьківщина слов'ян. Речові пам'ятки давніх слов'ян. Писемні джерела. Суспільне та господарське життя давніх слов'ян. Слов'яни під час Великого переселення народів. Зародження сучасних східнослов'янських народів. Витоки українського народу.

Виникнення та розквіт Київської Русі.

Головні джерела вивчення історії Київської Русі. Історіографія проблеми. Виникнення держави у східних слов'ян. «Норманська теорія» походження Давньоруської держави. Боротьба між норманістами й анти-норманістами в дореволюційній російській та українській історіографії. Питання про походження Київської Русі в сучасній історіографії. Етимологія етноніму і етнотопоніму «Русь». Князь Аскольд, його походи на Візантію. Правління Олега. Князь Ігор. Внутрішня політика великокнязівської влади. Полуддя Правління княгині Ольги та князя Святослава. Київська держава за часів князя Володимира Великого. Завершення об'єднання східнослов'янських племен. Впровадження християнства як державної релігії, його історичне значення. Ярослав Мудрий та його доба. Триумвірат Ярославичів. І з'їзд князів Київської Русі в Любечі 1097 р. та його наслідки. Князювання Володимира Мономаха.

Київська Русь за часів роздробленості та боротьба з монгольською навалою.

Питання про розпад Київської Русі в сучасній історіографії. Причини роздробленості Київської Русі та її сутність. Династичний переворот 1139 р. і Всеволод Ольгович. Феодальна війна 1146–1169 рр. Політичний і економічний розвиток Київського, Чернігово-Сіверського, Переяславського князівств середини XII – першої половини XIII ст. Боротьба за київський стіл. Галицька й Волинська землі: утворення і зростання князівств. Піднесення Галицького князівства за Ярослава Осмомисла. Утворення Галицько-Волинської держави. Утвердження Данила Романовича в Галичі. Внутрішня та зовнішня політика Данила Романовича. Наступники Данила Галицького. Останні галицько-волинські князі. Монгольська навала на українські землі. Перший похід монголів на Русь. Вторгнення хана Батия на землі південно-західної Русі. Михайло Чернігівський та його загибель у Золотій Орді. Золотоординське ярмо. Зростання роздрібленості і входження південно-руських земель до складу Великого князівства Литовського .

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ

Приєднання українських земель до складу Великого Князівства Литовського та їх політичне становище у XIV – першій половині XVI ст.

Боротьба Польщі, Угорщини та Литви за Галицько-Волинську спадщину. Вхід українських земель до складу Великого князівства Литовського. Політичне становище українських земель після включення до ВКЛ. Кревська унія та зміни у становищі українських земель. Правління князя Вітовта. Городельська унія. Відновлення та остаточна ліквідація Київського та Волинського удільних князівств. Московсько-литовські війни кінця XV – початку XVI ст.

Люблінська та Берестейська унії: причини укладання, зміст та наслідки для українських земель.

Передумови та причини Люблінської унії. Люблінський сейм і унія 1569 р. Перехід до складу Польщі Київщини, Волині, Брацлавщини. Наслідки Люблінської унії для українських земель. Причини укладання та зміст Берестейської унії. Загострення національно-релігійного протистояння.

Етапи формування українського козацтва наприкінці XV – у першій половині XVII ст.

Причини виникнення українського козацтва. Перші згадки про українських козаків. Козакування населення прикордоння в першій половині XVI ст. Козацькі реформи Сигізмунда II Августа та Стефана Баторія. Запорозька Січ та її військово-адміністративний устрій. Походи козаків. Діяльність П.Сагайдачного. Зростання і зміцнення козацького стану на початку XVII ст. Козацько-селянські повстання 1625–1638 рр.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ДОБИ ГЕТЬМАНЩИНИ

Причини, характер та рушійні сили Української національної революції XVII ст.

Становище українських земель у Речі посполитій. Імперська політика польської правлячої еліти на українських землях. Козацтво як виразник політичних, національних інтересів українського народу. Шляхетська колонізація українських земель, поширення фільварково-панщинної системи господарювання, закріпачення українського селянства. Утиски Православної Церкви та української культури. Національно-визвольний, соціальний і релігійний характер Української національної революції. Козацтво, селянство, міщанство, православне духовенство і шляхта в Українській національній революції XVII ст.

Українська національна революція XVII ст.: характеристика головних етапів.

I етап (лютий 1648 – червень 1652 рр.): найвище піднесення боротьби, виборення козацькою Україною незалежності. II етап (червень 1652 – серпень 1657 рр.): погіршення внутрішньо- і зовнішньополітичного становища козацької України, прийняття царської протекції та провал визвольного походу в західноукраїнські землі. III етап (серпень 1657 – червень 1663 рр.): громадянська

війна і розкол Української козацької держави. IV етап (липень 1663 – червень 1668 рр.): боротьба національно-патріотичних сил за воз'єднання Української держави. V етап (червень 1668 – вересень 1676 рр.): боротьба за відновлення державної незалежності, криза і поразка революції.

Українська козацька держава: основні етапи політичної історії.

Українська національна революція XVII ст. і становлення Української козацької держави. Україна на зламі XVII – XVIII ст.: боротьба за державну незалежність. Україна в першій половині XVIII ст.: боротьба за збереження української автономії. Українські землі у другій половині XVIII ст.: інкорпораційна політика російського уряду.

Культура України доби Гетьманщини.

Стильові особливості української культури. Бароко, рококо, класицизм. Початкова освіта. Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми. Києво-Могилянська академія. Наукові знання. Українське письмо. Історичні твори. Книгодрукування. Музика. Театр. Розвиток українського мистецтва. Архітектура. Скульптура. Графіка. Живопис. Декоративно-ужиткове мистецтво.

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ XIX СТ.

Західноукраїнські землі у XIX – на початку XX ст.

Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях під час революції 1848–1849 рр. Виникнення перших політичних партій. Становище промисловості та сільського господарства на початку XX ст. Кооперативний рух. Діяльність політичних, національно-культурних і військово-спортивних організацій на західноукраїнських землях. Реформа виборчої системи. Боротьба за створення українського університету. Трудова еміграція.

Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст.

Ідейні витоки, зміст та етапи українського національного відродження кінця XVIII – початку XX ст. Методологічні дискусії у висвітленні становлення модерної української нації. Загальна періодизація українського відродження (модерного націотворення). Центри українського національного руху під російською та австрійською владою в кінці XVIII – початку XX ст.

Реформи 60-70-х рр. XIX ст. в Російській імперії та їх наслідки для України.

Історичні передумови скасування кріпацтва. Законодавчі акти аграрної реформи 1861 р. та особливості проведення її в Україні. Реформи адміністративно-політичного управління 1860–1870 рр. (судова, земська, міська, військова, фінансова, освітня, цензурна), їх вплив на соціально-економічне та політичне становище України.

Українська культура в другій половині XIX – на початку XX ст.

Умови розвитку культури української культури під владою Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX – на початку XX ст. Початкова, середня і вища освіта на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях. Розвиток гуманітарних та природничих наук. Українська художня література, драматургія і театр. Музичне, монументальне і образотворче мистецтво України.

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Україна в роки Першої світової війни (1914–1918)

Україна в геополітичних планах країн Антанти і Центральних держав. Війна та українські політичні партії і рухи. Головна українська рада. Союз Визволення України. Военні дії на території України в 1914–1917 рр. Українці в арміях воюючих держав. Українські січові стрільці. Політика Російської імперії та Австро-Угорщини на українських землях 1914–1917 рр. Повсякденне життя на фронті і у тилу. Економічні та соціально-політичні наслідки війни для України.

Національно-державне будівництво в Україні за Центральної Ради

Лютнева революція в Петрограді. Утворення Української Центральної Ради. Всеукраїнський національний конгрес. Українізація армії. Вільне козацтво. I Універсал Центральної Ради. Проголошення автономії України. Утворення Генерального секретаріату. II Універсал УЦР. Збройний виступ самостійників. III Універсал УЦР. Внутрішня та зовнішня політика Центральної Ради після проголошення Української Народної Республіки. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Бій під Крутами. IV Універсал УЦР: проголошення незалежності УНР. Більшовицько-російська окупація України. Мирний договір УНР із Центральними державами. Вигнання більшовиків із території УНР. Законотворча діяльність УЦР взимку–навесні 1918 р. Конституція УНР. Причини падіння та історичне значення Центральної Ради.

Основні етапи Української революції 1917–1921 рр.

Причини, рушійні сили та періодизація Української революції 1917–1921 рр. Утворення та діяльність Української Центральної Ради. Українська Держава П.П.Скоропадського: її внутрішня та зовнішня політика. Внутрішня та зовнішня політика Директорії УНР. Національно-визвольний рух на західноукраїнських землях. Утворення ЗУНР. Уроки та причини поразки Української революції. Утвердження радянської влади в Україні.

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Україна в роки Другої світової війни.

Приєднання основної частини західноукраїнських земель до СРСР та їх “радянізація”. Початок радянсько-німецької війни. Окупація України військами Німеччини та її союзників. Нацистський окупаційний режим. Рух Опору в Україні. Визволення України. Наслідки Другої світової війни для України. Українська культура доби Другої світової війни.

Україна в середині 1940-х – першій половині 1980-х років: основні тенденції розвитку.

Суспільно-політичне та соціально-економічне становище українських земель після закінчення Другої світової війни. Україна в умовах «десталінізації» (1956-1964 рр.) та в роки загострення кризи радянської системи (1965-1985 рр.). Наростання кризових явищ. Шістдесятники. Дисиденти.

Розпад СРСР та відновлення незалежності України.

Україна і процес «перебудови» в СРСР. Чорнобильська катастрофа. Лібералізація суспільного життя. Наростання національно-визвольного руху. Етапи економічних реформ та причини їх провалу. Розпад СРСР і проголошення незалежності України. Референдум і президентські вибори 1 грудня 1991 р.

Розвиток України наприкінці 1991 – у 2013 рр.

Політичний та соціально-економічний розвиток України у 1991–2013 рр. Державотворчі процеси. Конституційний процес. Спроби реформування економіки. «Помаранчева революція» та її значення. Зовнішня політика у 1991–2013 рр. Особливості релігійного життя в умовах державної незалежності. Культура України на зламі ХХ–ХХІ ст.

«Революція гідності» 2013–2014 рр. та агресія Російської Федерації в Криму і на Сході України.

«Євромайдан» та «Революція гідності», її хід та наслідки. Президентські та парламентські вибори 2014 р. Анексія Криму та події на Сході України. Реакція українського суспільства та світової спільноти. Волонтерський рух.

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Історичне джерелознавство – галузь знань про історичні джерела.

Джерелознавство – спеціальна галузь наукових знань про історичні джерела. Становлення джерелознавства як спеціальної галузі наукових історичних знань. Предмет, завдання і функції джерелознавства. Предмет і завдання джерелознавства історії України.

Основні джерелознавчі категорії: історичний факт, першоджерело, вторинне джерело та позаджерельне знання. Вірогідність, репрезентативність, автентичність та оригінальність. Історичне джерело та історичний факт. Інформація історичного джерела, її структура. Еволюція історичних джерел та фактори, що її визначають.

Класифікація історичних джерел. Поняття класифікації джерел. Завдання класифікації. Класифікаційні ознаки і критерії класифікації джерел.

Типо-видова класифікація історичних джерел. Поняття про типи, роди, види та різновиди історичних джерел. Особливості класифікації писемних джерел. Документальні і нарративні джерела. Види писемних джерел. Історіографічні джерела. Поняття про масові джерела. Унікальні історичні джерела.

Джерельна база дослідження, її рівні та структура. Первісна, реальна, актуалізована і потенційна джерельна база.

Писемні джерела з середньовічної історії України.

Акти світської влади (міждержавні та міжкнязівські угоди, жалувані, духовні, уставні грамоти і церковні устави, акти приватного характеру та нормативні акти). Особливості їх формулярів.

Перші міжнародні договори Київської Русі (907, 911, 944 та 971 рр.) як актові джерела. Церковні устави. Жалуванні грамоти.

Руська правда: її основні редакції та списки. Проблема складу редакцій, часу та місця їх появи. Роль Руської правди у подальшому розвитку корпусу законодавчих джерел. Устави та уставні грамоти.

Писемні джерела іноземного походження про слов'ян та Русь. Особливості інформаційного потенціалу повідомлень давніх авторів.

Візантійські джерела про ранню історію східних слов'ян. «Історія війни з готами» Прокопія Кесарійського, анонімний «Стратегікон». Твори Костянтина Багрянородного (Порфірородного). «Історія в десяти книгах» Лева Диякона.

Західноєвропейські джерела з історії східних слов'ян. «Бертинські аннали». Книга хронік Тітмара Мерзебурзького. «Діяння архієпископів гамбурзької церкви» Адама Бременського.

Арабські джерела з історії східних слов'ян. Праці Ібн-Хордадбега, Ібн-Фодлана, аль-Масуді, Ібн-Русте, аль-Джайхані та ін.

Літописи, їх видові ознаки, соціальні функції. Поняття про літопис та літописний звід. Редакції та списки літописів. Протографи. Автори літописних текстів: їхній світогляд, соціальний статус. Етапи роботи літописців над текстами. Протографи та прийоми роботи літописців з ними. Значення досліджень О. Шахматова, І. Данилевського для розробки сучасної методики вивчення літописів.

Літописання Київської Русі. «Повість минулих літ»: джерельна база та протографи. Проблема Початкового зводу. Київський, Галицько-Волинський літописи.

Особливості Давньоруської літератури. Літературні жанри. Повчання. Слова. Ходіння. Військові повісті. Агіографічні твори. Життя. Апокрифи. Патерики.

«Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім». «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона. «Києво-Печерський патерик». «Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена». «Житіє Феодосія, ігумена Печерського».

Писемні джерела з історії України литовсько-польської доби та доби Гетьманщини.

Причини кількісного зростання корпусу актових джерел. Різновиди актових джерел XIV – першої половини XVII ст. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Привілеї та їх особливості. Литовські статuti (1529, 1566, 1588 pp.), Литовська та Руська (Волинська) метрики: склад, історія вивчення та публікації. Матеріали сеймів та місцевих сеймиків. Акти Магдебурзького права. Жалувані, купчі та мінові грамоти, устави (Устава на волоки 1557 р.), інвентарі та люстрації. Книги городських, магістратських та земських судів.

Основні види актів російських державних установ другої половини XVII–XVIII ст., що стосуються України. Основні тенденції в еволюції формуляру актів. Законодавчі акти гетьманського управління. Універсали, документація Генеральної, полкових та сотенних канцелярій, архів Коша Запорізької Січі, актові книги.

Описово-статистичні джерела як вид історичних джерел. Реєстри, компути, ревізії. Переписні книги 1666 р. Генеральне слідство про маєтності 1729–1730 pp. Рум'янцевський (Генеральний) опис 1765–1769 pp. Топографічні описи українських земель. «Черниговского наместничества топографическое описание» О. Шафонського. Топографічні описи Київського, Новгород-Сіверського та Харківського намісництв.

Пам'ятки правничої думки як історичні джерела. «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» Пилипа Орлика. «Права по которым судится малороссийский народ» (1743), «Суд і розправа в правах малоросійських» Ф. Чуйкевича (1750), «Екстракт малоросійських прав» О. Безбородька (1767).

Західноруські (білорусько-литовські) літописи. Супрасльський літопис першої половини XVI ст., Баркулабівський літопис (1545–1633 pp.), літопис Биховця середини XVI ст. «Літописець великих князів литовських», «Літопис Великого князівства литовського».

Українські літописи XV – першої половини XVII ст. Густинський літопис кінця XVI ст. Львівський літопис. Острозький літописець. Літопис Густинського монастиря.

Історичні праці та мемуарна література. А. Контаріні «Подорож до Персії», «Записки про Московію» З. Герберштейна. «Хроніка польська, литовська, жмудська й усієї Русі» М. Стрийковського, «Опис Сарматії Європейської» О. Гваньїні. «Трактат про дві Сарматії» М. Меховського. «Хроніка Польщі» М. та Й. Бельських. «Війна скіфо-козацька» І. Пасторія. Щоденник Е. Лясоти. «Про вдачу татар, литовців і москвитян» М. Литвина. Опис України» Г. де Боплана.

Праці літописного характеру другої половини XVII–XVIII ст. Український «Хронограф». «Синопис». «Кройніка» В. Софоновича. Місцеві та монастирські українські літописи.

Козацьке літописання. Літописи Самовидця, С. Величка, Г. Грабянки. Місцеві та монастирські літописи. Праці літописного характеру «Кройніка» Феодосія Софоновича. «Синопис», «Хронограф» 1681 р.

Літописні компіляції другої половини XVIII ст. «Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах» (1765) Петра Симоновського, «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1770 год с изъяснением образа тамошнего правления» (1777) Василя Рубана, «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще» О. Рігельмана (1785–1786).

Джерелознавчі особливості творів іноземців, що писали про Гетьманщину. «Щоденник» П. Алепського. «Щоденник» П. Гордона. «Історія війни козаків проти Польщі» П. Шевал'є. «Пам'ятки про події в Польщі» А. Радзівіла. «Повідомлення про походження і звичаї козаків» А. Віміна. «Книга подорожей» Е. Челебі.

Щоденник Якова Марковича, «Діаріуш» та «Щоденник» Миколи Ханенка, «Щоденник» П. Апостола.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Давньоруські літописи як пам'ятки історіографії.

Зародження і розвиток давньоруського літописання. «Повість минулих літ». Київський та Галицько-Волинський літописи. Провіденціалізм як методологія історичного пізнання доби Середньовіччя. Джерельна база давньоруського літописання.

Козацькі літописи кінця XVII – XVIII ст. як пам'ятки історіографії.

Літописи Самовидця, Г. Грабянки та С. Величка як пам'ятки історичної та суспільно-політичної думки козацької доби. Ідеологія козацько-старшинського автономізму. Джерельна база козацьких літописів та їх місце в українському історіографічному процесі.

Основні напрямки в українській історичній науці другої половини XIX – початку XX ст.

Народницький напрямок та його фундатори М. Костомаров, В. Антонович і О. Лазаревський. Тематика історичних досліджень представників народницького напрямку.

Консервативний напрямок та його представники. Трансформація консервативного напрямку в державницький. Історичні та суспільно-політичні погляди В. Липинського.

Наукова спадщина М.С. Грушевського.

Основні етапи науково-педагогічної діяльності. Тематика наукових досліджень. Еволюція історичних поглядів. Загальна схема історії України.

Багатотомна «Історія України-Русі» та її місце у вітчизняному історіографічному процесі.

Українська еміграційна історіографія 20 – 80-х рр. ХХ ст.

Українська еміграційна історіографія міжвоєнної доби. Основні наукові осередки. Український вільний університет. Друга світова війна у долі української еміграції. Табори для переміщення осіб. Створення нових центрів української еміграційної історіографії у США та Канаді у післявоєнний період. Українська вільна Академія наук. Наукове Товариство імені Шевченка. Українське історичне товариство. Журнал «Український історик». Український науковий інститут Гарвардського університету. Канадський інститут українських студій у м. Едмонтон.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Цивілізації Месопотамії: Шумер, Вавілонія, Ассирія

Археологічні відкриття у диліні Тигру та Євфрату (друга половина ХІХ ст.). Періодизація. Держави Шумеру і Аккаду (кінець ІV–ІІІ тис до н.е.). Вавілонія у ІІ–І тис. до н.е. Закони Хаммурапі. Ассирійська імперія (І тис. до н.е.), причини загибелі. Культурний розвиток Месопотамії.

Особливості історичного розвитку Хеттської цивілізації.

Основні джерела, археологічне дослідження Анатолії. Гуго Вінклер. Богазкейський архів (місто Хаттуса). Британський хеттолог Олівер Герні. Природно-кліматичні умови, населення Анатолії. Протехетти. Періодизація країни Хатті (Старохеттський період (ХVІІ–ХVІ ст.), Новохеттський період (сер. ХV – кінець ХІІ ст.). Особливості політичного устрою. Соціально-економічний розвиток. Зовнішня політика хеттських правителів. Причини загибелі Хеттської держави. Культура хеттів.

Характерні риси давньоєгипетської цивілізації

Джерела з історії Стародавнього Єгипту. Археологічні відкриття. Гробниця Тутанхамона. Становлення єгиптології. Поняття «Східна деспотія». Особливості природно-кліматичних умов давнього Єгипту. Сучасна періодизація Стародавнього Єгипту. Політична історія Єгипту доби Нового царства. Завойовницька політика фараонів 18-ї династії. Реформа Ехнатона. Культурні досягнення. Причини занепаду. Перське завоювання (VІ ст. до н.е.).

Стародавній Китай: процес державотворення, суспільно-політичні вчення.

Хронологія та проблема періодизація давньокитайської історії. Сима Цянь «Історичні записки». Процес формування китайської народності. Конфуціанство. Легістська модель держави (Шан Ян). Даосизм. Давньокитайські імперії: Цінь, Західна Хань, Східна Хань.

ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ

Давньогрецька цивілізація та її особливості

Періодизація історії Стародавньої Греції. «Гомерівське питання» в історії Стародавньої Греції. Особливості полісної системи. Велика грецька колонізація:

причини та напрямки. Греко-перські війни. Особливості розвитку давньогрецької культури. Найвідоміші представники давньогрецької науки.

Елліністична цивілізація

Сутність поняття «еллінізм». Завоювання Александра Македонського. Причини розпаду держави Александра Македонського. Боротьба за владу після смерті Александра Македонського. «Елліністичні монархії» та їх особливості.

Давньоримська цивілізація та її значення для світової культури.

Періодизація історії Стародавнього Риму. Заснування м. Рим. Зростання території Римської держави. Диктатура Юлія Цезаря. Принципат Августа. Імперський період в історії Стародавнього Риму. Правління Константина. Причини падіння Західної Римської імперії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Основні етапи історії Візантійської імперії.

Специфічні риси розвитку ранньовізантійської держави (324 – 610): християнізація Римської імперії, доба переселення народів і христологічних суперечок, відбудова держави за Юстиніана та фіаско великих планів.

Боротьба за існування і відродження Візантійської держави (610 – 711) – правління династії Іраклідів, війни з персами та аварами

Іконоборча криза (711 – 843): причини, особливості, наслідки.

Період розквіту Візантійської імперії (843 – 1025): культурно-духовне піднесення й територіальне розширення візантійських володінь.

Врядування столичної чиновницької аристократії (1025 – 1081) та військової (1081 – 1204): розклад візантійської державної системи в Середньовіччі, відбудова Візантійської імперії в часи Комнінів.

Латинське панування та реставрація Візантійської імперії (1204 – 1282). Роки депресії. Загибель Візантії (1282 – 1453).

Середньовічні монархії північної та альпо-карпатської зон Центрально-Східної Європи упродовж IX– XIV ст.

Дофеодальний період історії Чехії: «Держава» Само, формування державності в Моравії, особливості типу держави, політичне та культурне значення Великої Моравії.

Виникнення держави Пржемисловичів, її відносини з Східнофранкською імперією, ствердження Чехії на міжнародній арені, активізація зовнішньої політики. Чеське королівство у XIII – XIV ст.: політичний та соціально-економічний аспекти.

Давньопольські племена в додержавницький період. Формування князівської влади, початок інтеграційних процесів, виникнення єдиної держави, правління Болеслава I Хороброго.

Польська централізована монархія: основні віхи політичного розвитку XI – XII ст.: зміцнення позицій місцевих феодалів, перші ознаки відцентрових тенденцій, Статут Болеслава III Кривоустого, юридичне оформлення феодальної роздробленості на Ленчицькому з'їзді 1180 р.

Боротьба за відновлення єдиної Польської держави. Реформи Казимира III Великого. Курс на політичну консолідацію з ВКЛ та Угорщиною.

Формування Угорського королівства в часи Гези та його сина Іштвана (Святого Стефана I). Централізація та християнізація. Боротьба з Чеським королівством за словацькі території, приєднання їх до Угорського королівства.

Політичне та соціально-економічне становище Угорського королівства упродовж XIII – XIV ст.: період феодалної роздробленості, монголо-татарська навала, посилення німецької колонізації, особливості соціально-економічного розвитку, відновлення державності.

Формування волоської народності та державності (воєводи, кнезати, поява і розвиток перших міст.) Монголо-татарська навала, входження частини земель до складу Другого Болгарського царства. Господарська стабілізація другої половини XIV ст., активізація торгівлі.

Молдавські терени у складі Русі та Галицько-Волинської держави. Панування монголо-татар, відвоювання молдавських територій Угорщиною. Проголошення Молдавського князівства (1365 р.), особливості політичного устрою, розширення території.

Підкорення балканських народів турками-османами та політика Оттоманської Порти (XIV– XVII ст.)

Поява турок-османів на Балканах. Завоювання турками візантійських земель, Першого Болгарського царства, падіння Константинополя, захоплення Сербської держави Неманичів, Боснії, Герцеговини, Албанії та Чорногорії. Спроби спільної боротьби проти загарбників, хрестові походи на Балкани (1396, 1443-1444 рр.) та їх наслідки.

Запровадження турецької адміністративної системи управління. Соціально-економічний розвиток балканських земель (сільське господарство, ремесло, торгівля, соціальна структура). Становище християнської церкви. Особливості культурного життя.

Національно-визвольні змагання балканських народів: перші національно-визвольні повстання, гайдуцький рух, участь у війнах європейських країн проти Османської імперії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У XIX СТ.

Становлення Грецької держави в XIX ст.

Патріотичний рух греків на початку XIX ст. Початок повстання греків проти Османського панування 1821 р. Хід і рушійні сили грецької національної революції. Втручання європейських держав у греко-турецьку війну. Лондонська конференція і лондонський протокол, проголошення незалежності держави Греція.

Польща у XIX ст.

Політико-правове та економічне становище польських земель у XIX ст. Польські землі в складі Російської імперії. Польські землі в складі Німеччини. Польські землі в складі Австро-Угорщини. Польський національно-визвольний рух у XIX ст. Польща в період Наполеонівських війн. Герцогство Варшавське. Листопадове повстання 1830 – 1831 рр. Велика польська еміграція. Січневе польське повстання 1863 р. і його наслідки.

Становлення національних балканських держав у другій половині XIX ст.

Болгарський національно-революційний рух у 50 – 70-х рр. XIX ст. Балканська війна 1877 – 1878 рр. і утворення Болгарської національної держави. Суспільно-політичний та економічний розвиток Болгарії після Берлінського трактату. Об'єднання Болгарії. Сербія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина напередодні та під час Балканської війни 1877 – 1878 рр. Сербія після Берлінського трактату. Чорногорія після Берлінського трактату. Боснія та Герцеговина після Берлінського трактату. Македонія після Берлінського трактату. Румунське питання у політиці великих держав після Кримської війни. Утворення незалежної держави.

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ (XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Англійська колонізація Північної Америки та становлення США.

Етапи англійської колонізації північної Америки, соціальний склад населення, особливості адміністративно-політичного устрою колоній. Економічний розвиток північноамериканських колоній Англії впродовж XVII – першої половини XVIII ст. Особливості ідеології колоністів, релігійний світогляд та характерні риси американського Просвітництва, його зв'язок з розвитком національно-визвольного руху. Б. Франклін. Політика митрополії у 60–70 рр. XVIII ст. щодо колоній. Континентальні конгреси. Декларація незалежності 1775 р. Війна за незалежність. Версальський мирний договір. Конституція США.

Вестфальська система міжнародних відносин.

Вестфальський мирний договір 1648 р. – перший міжнародний договір Нового часу. Характерні риси міжнародної системи. Боротьба Франції за гегемонію в Європі у другій половині XVII ст. Динаміка балансу сил в Європі під час великих війн (війна за іспанський спадок (1701–1714 рр.), Північна війна (1700–1721 рр.), війна за австрійський спадок (1740–1748 рр.), Семирічна війна (1756 – 1763 рр.).

Європейське Просвітництво: від теорії до практики.

Просвітництво як загальноєвропейський ідейний рух. Ідеологія Просвітництва. Теорії англійських (Дж. Локк), французьких (Ш. Л. Монтеск'є, Вольтер. Д. Дідро. Ж. Руссо та інші), німецьких (Г. Лессінг, Й. Гердер) та американських (Б. Франклін) просвітників. Поняття «Просвітницький абсолютизм». Австрія (правління Марії Терезії та Йосифа II) та Пруссія (Фрідріх II).

Французька революція кінця XVIII ст. та її історичне значення.

Історіографія Великої Французької революції, дискусійні питання. Проблема періодизації. Передумови та причини революції. Людовік XVI: спроба реформ. Генеральні штати. Взяття Бастилії. Декларація та Конституції Франції. Державно-правові зміни в ході революції. Діячі революційних подій (Лафайет, абат Сієйс, Мірабо, М. Робесп'єр, Барас, Ш. Талейран. Оцінка характеру та значення революційних подій для подальшого розвитку Європи.

НОВА ІСТОРІЯ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Об'єднання Німеччини у другій половині ХІХ ст.

Німецькі землі після революції 1848–1849 рр. «Великонімецький» та «малонімецький» шляхи об'єднання Німеччини. Австро-пруське суперництво в об'єднавчих процесах 1848–1850 рр. Ольмюцька угода 1850 р. Міністр-президент Пруссії Отто фон Бісмарк та «Конституційний конфлікт». Переможні війни Пруссії у 60-х рр. ХІХ ст. та утворення Північнонімецького союзу. Франко-пруська війна 1870–1871 рр. та проголошення Німецької імперії.

Створення дуалістичної Австро-Угорщини.

Наслідки Австро-пруської війни 1866 р. Проект переоблаштування імперії Ференца Деака. Австро-Угорський «аусгляйх» 1867 р. Статус Франца Йосифа. Особливості системи дуалізму. Територіальні межі, національний склад, державний устрій Цислейтанії і Транслейтанії. Економічні, політичні та духовно-культурні втрати і здобутки Австрії та Угорщини внаслідок проголошення двоєдиної імперії.

Об'єднання Італії.

Причини та передумови об'єднання італійських держав. Роль П'ємонту у консолідації патріотичних сил. Війна проти Австрійської імперії 1859 р. Звільнення Ломбардії. Утворення Воєнної Ліги Центральної Італії. Роль ДЖ. Мадзіні та ДЖ. Гарібальді в об'єднанні Італії. Похід «Гарібальдійської Тисячі». Звільнення Неаполітанського королівства. Приєднання Венеції 1866 р. Боротьба за Рим. Проголошення єдиної незалежної Італії.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Народи Центрально-Східної Європи на початку ХХ ст. та в роки Першої світової війни.

Геополітичне становище країн, народів та земель Центрально-Східної Європи на початку ХХ ст. Політика Російської, німецької та Австро-Угорської імперії щодо національних меншин на їх території. Участь народів західних країн Російської імперії у революції 1905-1907 рр., її наслідки.

Проголошення повної незалежності Болгарії. Боснійська криза. Македонське питання, Балканські війни 1912 – 1913 рр. та їх наслідки.

Народи Центрально-Східної Європи у Першій світовій війні. Активізація національних рухів, роль емігрантських осередків у боротьбі за державну незалежність. Наслідки Першої світової війни для народів регіону: утворення Балтійських держав, відновлення Польщі, утворення Чехословаччини, Королівства сербів, хорватів, словенців, створення незалежної Угорщини. Територіальні втрати та здобутки держав Центрально-Східної Європи.

Країни Центрально-Східної Європи після Першої світової війни.

Міжнародне становище незалежних держав Балтії. Причини та наслідки встановлення авторитарних режимів К. Пятса в Естонії, К. Ульманіса у Латвії та А. Смятони у Литві.

Формування кордонів Польщі. Криза парламентаризму, державний переворот 1926 р. та режим «санації».

Утворення республіки Чехословаччина. Внутрішня і зовнішня політика Т. Масарика та Е. Бенеша. «Судетська проблема». Мюнхенський диктат і «друга республіка».

Угорщина у міжвоєнний період. Проблема кордонів. Диктатура М. Горті. Приєднання до Антикомінтернівського пакту. Окупація Підкарпатської Русі.

Розширення території Румунії. Політична боротьба і утвердження королівської диктатури. Румуно-німецький союз. Залізна Гвардія та її роль в суспільстві.

Болгарія. Прихід до влади БЗНС та політика уряду О.Стамболійського. Перевороти 1923 та 1934 рр. та їх наслідки. Режим Бориса III.

Королівство сербів, хорватів, словенців – Югославія у міжвоєнний період. Видовданська конституція. Національне питання. Державний переворот 1929 р. Державний переворот 1941 р. та окупація Югославії Німеччиною.

Греція між двома світовими війнами. Греко-турецька війна та її наслідки. Військовий переворот 1922 р. і проголошення республіки. Відновлення монархії. Прихід до влади І. Метаксиса. Режим «4 серпня 1936 р.»

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Країни ЦСЄ в роки Другої світової війни.

Новий поділ Європи. Передумови і початок війни. Міжнародні відносини на початковому етапі війни. Фашистський «новий порядок». Окупаційні режими і суспільства країн-сателітів. Рух Опору в окупованих країнах. Зміни суспільної свідомості народів регіону в роки війни. Антигітлерівська коаліція. Встановлення режимів «народної демократії». Повоєнне мирне врегулювання та формування нових кордонів у Центрально-Східній Європі. Розширення сфери впливу СРСР. Початок «холодної війни». Формування соціалістичного блоку: РЕВ, ОВД (мета створення, основні положення, учасники). Двосторонні угоди між країнами «соціалістичного табору».

Політичний устрій держав Центрально-Східної Європи після Другої світової війни.

Зміна політичних устроїв в країнах Центрально-Східної Європи. Заміна довоєнних монархій (Албанії, Болгарії, Румунії, Угорщини та Югославії) на республіканську форму правління. Усунення від влади «старої» політичної еліти, розпуск та ліквідація політичних партій. Прихід до влади комуністів. Нова форма політичної організації суспільства – «народна демократія». Поступове насадження тоталітарної системи. Відмінності та специфічності тоталітаризму в країнах Центрально-Східної Європи.

Демократичні революції на теренах Центрально-Східної Європи у 80-90-х рр. ХХ ст.

Загострення кризових явищ в східноєвропейських країнах «соціалістичного табору». «Круглий стіл» в лютому 1989 р. в Польщі. Феномен «Солідарності». Кінець 1989 р. – проведення «круглого столу» в Угорщині. «Оксамитова революція» в Чехословаччині – листопад 1989 р. Події в Болгарії. «Кривава революція» в Румунії – грудень 1989 р. Падіння тоталітарного режиму в Албанії.

Революційні події в Югославії та розпад країни. Спільні риси революцій – мета, характер, час, рушійні сили. Особливості революційних подій.

Формування регіону ЦСЄ та реалізація європейського вибору.

Народи і держави на політичній карті Центрально-Східної Європи: проблеми взаємин і сусідства. Демократичний вибір та його альтернативи. Політичні течії та угруповання. Рівень економічного розвитку і соціальна структура населення. Проблема континентальної і регіональної інтеграції. Вхідження країн ЦСЄ до європейських структур. Конфліктні зони. Країни Центрально-Східної Європи у міжнародних стосунках.

ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Основні риси феодального ладу та його особливості в країнах Західної Європи у період класичного середньовіччя.

Проблема трактування феодалізму в історичній літературі.

Розвиток засад феодальних відносин у Каролінзькій державі. Завершення перевороту в аграрних відносинах, зростання світського і церковного землеволодіння. Утвердження земельної, судової і особистої залежності селянства. Прекарій і прекарні відносини. Комендація. Імунітет. Васалітет і зародження феодальної ієрархії. Структура вотчини. Становище і категорії залежного селянства. Панування натурального господарства. Посилення децентралізації і занепад імператорської влади.

Види і форми власності на землю та їх специфічні риси. Роль дрібного селянського господарства у середньовічній економіці. Основні форми феодальної ренти. Васально-ленна система. Ієрархічно-становова структура суспільства. Демографічні процеси. Характер середньовічного права. Особливості феодалізму в країнах Західної Європи у період класичного середньовіччя (Франція, Англія, Священна Римська імперія, Іспанія). Побут, звичаї і повсякденне життя знаті. Селяни і селянська община. Побут і умови життя селян.

Реформація і контрреформація

«Священна Римська імперія» на початку XVI ст. Економічний розвиток Німеччини на зламі XV–XVI ст. Загострення соціальних протиріч. Зростання опозиції католицькій церкві. Німецький гуманізм.

Початок Реформації. Мартін Лютер, його вчення та діяльність. Вормський едикт. Утворення різних течій і напрямків Реформації. Лицарське повстання та його поразка.

Селянська війна 1525 року та її основні райони. Роль міст і міського населення в Селянській війні. «Лист-тези» і програма «Дванадцять статей». Гейльбронська програма. Наслідки Селянської війни.

Радикальна Реформація після Селянської війни. Мюнстерська комуна. Еволюція лютеранства і релігійно-політична боротьба у 1526–1545 рр. Шмалькаденські війни (1546–1555 рр). Аугсбургський релігійний мир. Проблема характеру Реформації та Селянської війни в історіографії.

Німеччина в другій половині XVI ст. «Друге видання» кріпосництва. Посилення територіальних князів. Релігійно-політична боротьба у другій половині XVI - на початку XVII ст.

Політичний устрій і економічний розвиток Швейцарії на зламі XV – XVI ст. Передумови Реформації. У. Цвінглі та його вчення. Цвінгліанська Реформація у Цюриху. Соціально-політична і конфесійна боротьба у Швейцарії у 20-ті роки XVI ст. Наслідки цвінгліанської Реформації.

Ж. Кальвін та його вчення. Основні положення кальвінізму, його релігійно-етичні принципи. Кальвіністська Реформація в Женеві. Поширення кальвінізму в Європі. Кальвінізм і релігійні війни та ранньобуржуазні революції.

Причини і передумови Контрреформації. Тридентський собор та його постанови. Зміцнення позицій папства у другій половині XVI – на початку XVII ст. Посилення інквізиції. «Індекс заборонених книг». І. Лойола та заснування ордену єзуїтів. Його структура. Вплив єзуїтів на соціально-політичне життя європейських країн. Місіонерська діяльність єзуїтів. Контрреформація і культура. Наслідки Контрреформації.

ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Монгольська імперія. Заснування та завойовницькі походи.

Орда – як форма державності кочівників. Об'єднання монгольських племен Темучином. Монгольська імперія: військово-адміністративний устрій та організація армії. Велика Яса. Особистість Чингіс-хана, його оцінка в історіографії. Завойовницькі походи монголів. Основні етапи та напрямки завойовницьких походів, причини їх завершення. Значення монгольських завоювань. Золота Орда та її устрій.

Поява ісламу та Арабський халіфат.

Зародження ісламу. Боротьба Медини та Мекки. Особа Мухаммада. Основні положення ісламу. Коран. Сунна та хадіси. Основи віровчення ісламу та культові настанови. Поява халіфату, перший розкол в ісламі. Халіфат Умаядів (“праведних халіфів”) – Мекканський період (632 - 661 рр.). Халіфат Омеядів (661 - 750 рр.) – Дамаський період. Халіфат Аббасидів (750 - 1055 рр.) – Багдадський період. Зовнішні завоювання та ісламізація завойовного населення.

Індія доби Великих Моголів (1526 – 1858 рр.).

Утворення імперії Бабуром. Реформи Акбара: економічні, політичні та релігійна.

Початок колоніального загарбання Індії. Перші європейці в Індії. Англо-французьке колоніальне суперництво в Бенгалії. Створення колоніальної системи управління. Система оподаткування. Переведення індійської аристократії на грошове утримання.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Наслідки Першої світової війни для Європи та світу.

Завершення війни. Комп'єнське перемир'я. Нова розстановка політичних сил у Європі та світі. Програми повоєнного устрою світу. Паризька мирна конференція. Версальський договір. Утворення Ліги Націй. Мирні договори із

союзниками Німеччини. Вашингтонська конференція. Головні принципи Версальсько-Вашингтонської системи устрою світу. Зміна політичної карти Європи. Переділ колоніальних володінь. Вплив Версальсько-Вашингтонської системи договорів на розвиток країн. Репараційне питання.

Фактори впливу на міжнародні відносини 20-30-х рр. ХХ ст. Радянський фактор. Формування нових принципів міжнародних відносин. Нормалізація економічних стосунків у Європі. Проблема роззброєння. Міжнародні відносини у 30-х рр. ХХ ст.: складання військово-політичних блоків. Локальні військові конфлікти та зростання напруженості у Європі. Дипломатичні переговори європейських країн в 1930-х рр.

Встановлення фашистських режимів у Європі та їх особливості.

Причини виникнення та поширення фашистського руху в Європі. Криза ліберальної моделі держави в Італії. Встановлення та еволюція фашистського режиму в Італії. Б. Муссоліні. Розбудова корпоративної італійської держави: управління, економіка, суспільство. Прихід до влади А.Гітлера в Німеччині. Демонтаж веймарської системи управління та відмова від версальських домовленостей. Політика нацистів у галузі ідеологій та культури. Антисемітизм. Економічна стратегія. Особливості соціально-економічного розвитку Німеччини у 1933-1939 рр. Зовнішньополітична стратегія та її реалізація у 1933-1939 рр. Мілітаризація Німеччини. Порівняльний аналіз італійського фашизму та німецького нацизму. Поширення фашизму у інших європейських країнах. Тоталітаризм як суспільно-політичне явище першої половини ХХ ст.

«Велика депресія» в США

Особливості соціально-економічний розвиток США в 1920-х рр. Складові та прояви «ери процвітання». Президентство Г.Гувера та реакція урядового кабінету на перші ознаки кризи у фінансово-промисловій сфері, аграрному секторі та на соціальні негаразди. Результати політики Г.Гувера у подоланні кризи. Вибори 1932 р.: передвиборча програма демократів. Президентство Ф.-Д. Рузвельта і перші заходи по подоланню кризи. Результати “100 днів Ф.-Д. Рузвельта. “Новий курс” як стратегія подолання соціально-економічної кризи та її результати. Особливості та рівень розвитку економіки США у другій половині 1930-х рр. та зовнішньоекономічна діяльність. Соціальна політика та трудове законодавство США у 1930-х рр. Практика соціальної допомоги та громадських робіт. Реакція американського суспільства на реформи «Нового курсу».

Причини, етапи та наслідки Другої світової війни.

Причини та характер Другої світової війни. Періодизація війни. Характеристика головних етапів. «Дивна війна». Капітуляція європейських країн (Данія, Норвегія, Бельгія, Франція). Події 1939–1941 рр. Вступ до війни США. Створення антигітлерівської коаліції. Події на фронтах у 1942 р. Хід воєнних дій у 1943–1944 рр. Міжнародні відносини у період 1939-1944 рр. Проблема відкриття II фронту. Рух Опору у країнах Західної Європи. Діяльність антигітлерівської коаліції та відкриття Другого фронту. Головні військові кампанії Другої світової війни. Завершальний етап війни. Капітуляція Італії та Німеччини. Підсумки війни. Історіографія головних проблем та дискусійні питання Другої світової війни.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Інтеграційні процеси в Європі: етапи розвитку та сучасний стан Європейського Союзу.

Вплив Другої світової війни на мобілізацію інтеграційних процесів в Європі. Формування Ради Європи та економічної інтеграції в Європі. Декларація Р. Щумана – Ж. Моне. Перші економічні інтеграційні структури: ЄОВС, ЄЕС, Євроатом. Альтернативна інтеграція Великобританії: створення ЄАВТ. Початок політичної інтеграції: Єдиний європейський Акт. Маастрихтська угода і створення ЄС. Принципи діяльності ЄС. Хвилі розширення ЄС. Конституційний процес. Основні інститути та їх повноваження в управлінні ЄС. Лісабонський договір 2007 р. Проблеми та здобути ЄС: Brexit, міграційна криза та наслідки пандемії. Особливості зовнішньої політики сучасного ЄС.

Особливості розвитку Німеччини в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Німецькі землі післявоєнного періоду. Окупаційний режим та його особливості у східній та західній зонах. Розділення країни: проголошення ФРН та НДР. Особливості суспільно-політичного розвитку НДР. Співробітництво з СРСР. Особливості міжнародного статусу та зовнішньополітичної стратегії НДР.

Проголошення ФРН. Суспільно-політична відбудова та німецьке «економічне диво». Зовнішньополітична стратегія ФРН і вступ ФРН до НАТО. Залучення до європейської економічної інтеграції. «Нова східна політика» В. Бранта. Курс на об'єднання Німеччини. Позиція ФРН. Процес об'єднання країни. Подолання розриву між колишніми західними та східними землями. Сучасний стан економіки країни та перспективи її розвитку. Економіка ФРН у рамках ЄС. Роль та місце ФРН у сучасному світі.

Особливості розвитку Великобританії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Наслідки Другої світової війни на країну. Особливості суспільно-політичного розвитку Великої Британії. Уряд лейбористів К. Етлі – становлення соціальної держави. Тринадцяте річчя правління консерваторів. Зовнішньополітичний курс: євроатлантичний курс та участь в холодній війні. Власний інтеграційний проєкт ЄАВТ та приєднання до ЄЕС. Британська Співдружність націй: оновлені взаємини. Політика «тетчеризму» як неоконсервативна модель реформування. Стратегічне партнерство з США. Ольстерська проблема та механізм її вирішення. Особливості політичної системи Великобританії та значення інституту монархії для британського суспільства. Місце Великобританії в глобалізованому світі та взаємини з ЄС. Brexit: причини, процедура, наслідки для країни та Європи.

НОВА ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ

Європейська колонізація цинського Китаю. Опіумні війни.

Державно-політичний устрій Китаю. Внутрішня політика династії Цин у XVII – XIX ст. Зовнішня політика Китаю. Концепція «серединної імперії» (китаєцентризм). Причини, зміст і значення політики «самоізоляції». «Закриття»

країни 1757 р. Політика європейських країн щодо Китаю у XVII-XVIII ст. Боротьба Англії за «відкриття» Китаю. Англо-китайський конфлікт і перша англо-китайська війна. Нанкінський договір 1842 р. Нерівноправні договори 1843 та 1844 рр. з Англією, США і Францією. Наслідки насильницького «відкриття» Китаю. Причини і хід другої «опіумної» війни (1856-1858 рр.). Тяньцзінські договори.

Буржуазна революція в Японії (1867-1868 рр.) та її наслідки.

Передумови революції. Експедиція Перрі й "відкриття" Японії. Наслідки міжнародних договорів 1854-1858 рр. Ліквідація сьогунату та утворення імператорського уряду. Політичні, економічні та соціальні реформи наприкінці XIX – на початку XX ст. Характер і особливості капіталістичної індустріалізації Японії. Конституція 1889 р.

Національно-визвольні рухи на Сході на початку XX ст.

Революція в Ірані 1905-1911 рр. Рух свадеші в Індії (1905-1908 рр.). Революція в Османській імперії (1908 -1909 рр.). Сінхайська революція в Китаї (1911-1912 рр.). Схарактеризуйте цілі та завдання революцій, рушійні сили та методи проведення. Якою була участь політичних партій та організацій. Сили контрреволюції. Підсумки національно-визвольних рухів.

Колоніальний розподіл Азії та Африки (XVII – поч. XX ст.)

Основні форми та методи колоніальної експлуатації народів Азії та Африки. Створення світових колоніальних імперій (британська, німецька, французька, російська). Статус напівколоніальних країн. Зародження національного капіталізму та національно-визвольних рухів на Сході на початку XX ст.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.

Країни Азії та Африки після Першої світової війни.

Зміни в соціальній структурі афро-азіатських країн. Післявоєнна політика країн метрополій щодо колоніальних і залежних країн. Наслідки Першої світової війни для країн Азії та Африки. Ліга Націй та мандатна система. Переділ німецьких колоній. Значення рішень Версальсько-Вашингтонської системи для долі афро-азіатських колоній і напівколоній. Національно-визвольний рух на Сході в 1918 – 1922 рр. Комінтерн і національно-колоніальне питання. Провідні діячі визвольного руху: М. Кемаль, М.К. Ганді, Дж. Неру, А Сукарно та ін.

Національний рух у Китаї в міжвоєнний період.

Соціально-економічний та політичний розвиток Китаю після Першої світової війни. Політична роздробленість Китаю. Рішення Паризької конференції щодо Китаю та «рух 4 травня» 1919 р. Утворення КПК. Діяльність Сунь Ятсена щодо реорганізації Гоміндану. Редакція «трьох народних принципів» 1924 р. Сунь Ятсен. Чан Кайші. Утворення єдиного фронту. Роль Комінтерну. Зовнішня політика Китаю в 1918 – 1924 рр. Радянсько-китайські відносини.

Революція 1925 – 1927 рр. Національно-революційної армії (НРА). Відносини КПК з Гомінданом у початковий період революції. Північний похід НРА (липень 1926 – березень 1927 рр.) Захоплення Нанкіна та Шанхаю. Переворот Чан Кайші та створення нового національного уряду. Переворот в

Ухані та завершення революції, її підсумки. Історичне значення подій 1925 – 1927 рр.

Китай в роки «нанкінського десятиліття» (1928 – 1937 рр.). Встановлення влади Гоміндану на території Китаю. П'ять каральних походів Чан Кайші проти комуністів. Становлення гомінданівського режиму. Напад Японії на Північно-Східний Китай. Маньчжоу-го. Громадянська війна між прихильниками КПК і Гоміндану. Утворення Китайської Радянської республіки. Поразка радянського руху. Рішення VII конгресу Комінтерну. Переговори КПК і Гоміндану.

Японія у міжвоєнний період: особливості політичного та економічного розвитку.

Наслідки Першої світової війни для Японії. Повеєнна Японія: економічна та політична ситуація. Рисові бунти. Соціально-політичний розвиток у 20-х рр. ХХ ст. Правління «партійних кабінетів». Закон про загальне виборче право. Зовнішня політика Японії у 1918 – 1927 рр. Інтереси Японії на Вашингтонській мирній конференції. «Меморандум Танаки».

Вплив на економіку Японії світової економічної кризи 1929 – 1933 рр. Агресія у Північно-Східному Китаї. Розстановка політичних сил на початку 1930-х рр. Посилення впливу військових кіл на політичне життя країни. «Молоде офіцerstvo». Основні етапи й особливості фашизації Японії. Нова економічна структура. Мілітаризація Японії. Військові путчі 1932 та 1936 рр. Нова політична структура.

Зовнішня політика Японії у 1930-х рр. Відмова від дотримання умов Вашингтонського договору. Підписання «антикомінтернівського пакту» з Німеччиною. Напад на Китай (1937 р.). Радянсько-японські відносини в 1938 – 1939 рр.

Японська експансія після початку війни в Європі. Напад на Перл Харбор і початок війни на Тихому океані. Встановлення контролю над французьким Індокитаєм. Окупація країн Південно-Східної Азії. Контрнаступ американських військ (1943 – 1944 рр.) у Тихому океані. Новий наступ Японії на китайському фронті (1944 р.). Визволення союзниками Філіппін, Бірми. Ядерне бомбардування Хіросіми та Нагасакі. Наступ радянських військ у Маньчжурії. Капітуляція Японії.

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Основні етапи розпаду колоніальної системи в Азії та Африці у другій половині ХХ ст.

Процес деколонізації після Другої світової війни, його роль у долі азійських народів. Різниця в рівнях розвитку і політичній ситуації. Завдання досягнення незалежності та соціального прогресу. Основні етапи деколонізації. Поява молодих незалежних держав. Проблема вибору моделі розвитку в постколоніальний період. Вплив процесів вестернізації та модернізації на країни регіону (тенденції прийняття та відчуження), роль духовних (релігійних і культурних) чинників у формуванні національних ідеологій країн Сходу.

«Холодна війна» і країни Азії: військове, політичне та ідеологічне протистояння. Конфлікти в зоні «третього світу»: їх причини та наслідки. Роль

ООН у розв'язанні конфліктів на Сході. Бандунзька конференція 1955 р. «Рух неприєднання», його роль та еволюція. Економічний обмін розвинутих капіталістичних країн з країнами Азії.

Неоколоніалізм. Військово-політичне та економічне співробітництво країн Сходу з СРСР. Крах політики «партнерства». Зміни в соціально-економічному і політичному розвитку регіонів «третього світу» у 70 – 90-х рр. ХХ ст.

«Нові індустріальні країни» Азії: причини економічного прориву та перспективи розвитку. Регіональні організації країн Сходу, їх роль у світовій економіці та політиці. Процеси конфліктогенності у країнах Південно-Східної Азії після закінчення «холодної війни». Дискусія про результати і перспективи розвитку країн «третього світу». Відсталість економічного розвитку – глобальна проблема сучасності.

Місце провідних країн Сходу в процесах глобалізації та регіональної інтеграції. Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС).

Специфіка формування колоній на африканському континенті в XV – ХХ ст. Французький, британський, бельгійський, португальський варіанти управління колоніями. Формування національної самосвідомості африканських народів. Виникнення руху за незалежність колоній. Вплив вчення М. Ганді і здобуття незалежності Індією на політичну та інтелектуальну еліту Африки. Фактори, які вплинули на розпад колоніальної системи в Африці. Роль колоніальної спадщини у розвитку африканських країн: позитивні і негативні риси.

Розпад колоніальної системи в Африці (1950 – 1960 рр.). Деколонізація Центральної та Південної Африки. Незалежність Гани та Гвінеї. 1960 – «рік Африки». Визвольний процес 60-х рр. ХХ ст.

Завершення деколонізації Африки в 1970 – 1980-х рр. Особливості антиколоніальної боротьби в португальських колоніях (Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау).

Завершення розпаду колоніальної системи в Південній Африці: Зімбабве (1980 р.), Намібія (1990 р.).

Країни Південно-Східної Азії (В'єтнам, Лаос, Камбоджа, Філіппіни) в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Серпнева революція 1945 р. і утворення Демократичної Республіки В'єтнам (ДРВ). Франко-в'єтнамські переговори і угоди. Агресія Франції проти ДРВ (1946 – 1954 рр.). Хо Ши Мін. Боротьба в'єтнамського народу проти колонізаторів. Розкол В'єтнаму і втручання США. Соціально-економічні перетворення в ДРВ у 50 – 60-х рр.

Боротьба з американською агресією в Північному В'єтнамі 1964 – 1975 рр.

В'єтнамсько-радянські відносини. Утворення Соціалістичної Республіки В'єтнам (СРВ) у 1976 р. Економічні реформи 80 – 90-х рр. ХХ ст. у В'єтнамі та їхні результати.

Сучасний В'єтнам і проблеми глобалізації.

Лаос. Боротьба лаоського народу проти французьких колонізаторів (1945 – 1975 рр.). Громадянська війна і втручання США. Проголошення Лаоської Народно-демократичної Республіки. Соціалістичні експерименти у внутрішній політиці ЛНДР до 90-х рр. ХХ ст. Перехід до ринкової економіки на межі ХХ – ХХІ ст.

Камбоджа. Деколонізація Камбоджі та перші кроки на шляху незалежності. Внутрішня і зовнішня політика в 60 – 70-х рр. ХХ ст. Переворот генерала Лон Нола і позиція США. Партизанська боротьба і режим «червоних кхмерів» (1975 – 1979 рр.). Пол Пот. Кампучійсько-в'єтнамський конфлікт. Роль ООН і країн Південно-Східної Азії у розв'язанні кампучійського вузла. Реставрація монархії у 1993 р. Король Нородом Сіанук та його політика (1993 – 2004 рр.).

Королівство Камбоджа на сучасному етапі. Нородом Сіамоні.

Основні етапи деколонізації Африки.

Специфіка формування колоній на африканському континенті в XV – ХХ ст. Французький, британський, бельгійський, португальський варіанти управління колоніями. Формування національної самосвідомості африканських народів. Виникнення руху за незалежність колоній. Вплив вчення М. Ганді і здобуття незалежності Індією на політичну та інтелектуальну еліту Африки. Фактори, які вплинули на розпад колоніальної системи в Африці. Роль колоніальної спадщини у розвитку африканських країн: позитивні і негативні риси.

Розпад колоніальної системи в Африці (1950 – 1960 рр.). Деколонізація Центральної та Південної Африки. Незалежність Гани та Гвінеї. 1960 – «рік Африки». Визвольний процес 60-х рр. ХХ ст.

Завершення деколонізації Африки в 1970 - 1980-х рр. Особливості антиколоніальної боротьби в португальських колоніях (Ангола, Мозамбік, Гвінея-Бісау).

Завершення розпаду колоніальної системи в Південній Африці: Зімбabwe (1980 р.), Намібія (1990 р.).

АРХЕОЛОГІЯ КАМ'ЯНОГО ВІКУ

Палеолітичні пам'ятки на теренах України.

Загальна характеристика та періодизація палеоліту. Ранній палеоліт України. Середній палеоліт. Пізній палеоліт. Особливості обробки кременю в палеоліті. Природне середовище прильодовиков'я. Спосіб життя прильодовикових мисливців. Пам'ятки. Житла. Побут палеолітичної людини. Мистецтво та світогляд палеолітичної епохи на території України.

Мезоліт та неоліт України.

Формування сучасних природно-кліматичних умов. Рослинний і тваринний світ. Мезоліт – доба лісових мисливців з луком та стрілами. Загальна характеристика та періодизація мезоліту України. Особливості обробки кременю в мезоліті. Балтійсько-поліська та надчорноморська зони мезоліту України. Основні мезолітичні пам'ятки України.

Криза мисливського господарства та неолітична революція. Визначення складових поняття “неолітичної революції”. Зародження землеробства та скотарства. Багатоваріантність розвитку людства за кам'яної доби. Дві культурно-історичні провінції доби неоліту на теренах України. Південно-західна провінція

та землеробські традиції балканських неолітичних культур: буго-дністровська культура, культура лінійно-стрічкової кераміки, сурська культура. Північно-східна провінція – автохтонний варіант розвитку неолітичних культур на місцевому мезолітичному підґрунті: дніпро-донецька етнокультурна спільнота, німанська культура, культурна спільнота з ямково-гребінцевою керамікою.

Культура Кукутені-Трипілля.

Енеоліт. Загальна характеристика епохи. Періодизація культури Кукутені-Трипілля. Ранній етап трипільської культури. Проблема походження трипільської культури. Генетичний зв'язок з культурами Балкан, Центральної Європи. Перші поселення на території України. Пам'ятки середнього етапу трипільської культури. Виникнення поселень-гігантів. Пам'ятки заключних етапів розвитку трипільської спільноти. Поширення культури на території Середнього Подніпров'я. Поховання. Господарство, керамічне виробництво, кременеобробка та металургія трипільської культури. Поселення, житла, архітектура. Антропоморфна та зооморфна пластика.

АРХЕОЛОГІЯ ДОБИ БРОНЗИ ТА ЗАЛІЗА

Археологічні культури бронзового віку в Україні.

Металургія доби бронзи. Металургійні провінції. Періодизація епохи бронзи. Культури бронзового віку на території України. Культури степової (ямна, катакомбна та зрубна) та Поліської (кулястих амфор, культури шнурової кераміки, східнотщинецька культура) частин України. Культури фінальної доби епохи бронзи. Світоглядні уявлення населення доби бронзи за археологічними даними (мистецтво, культові споруди, поховальні пам'ятки).

Матеріальна та духовна культура скіфів за даними археології.

Знаряддя праці, предмети кінського спорядження, транспортні засоби, одяг, прикраси та предмети побуту. Озброєння та військова справа скіфів. Дистанційна зброя. Зброя ближнього бою Захисний обладунок Стратегія та тактика скіфського війська. Господарство та побут кочових скіфів. Ідеологічні уявлення скіфів. Скіфський звириний стиль. Поховальні споруди та поховальні звичаї. “Царські” кургани: (Чортомлик, Солоха, Гайманова могила, Товста могила та ін.). Критерії визначення, поховальні конструкції та інвентар.

Антична культура міст Північного Причорномор'я.

Причини та характер грецької колонізації Північного Причорномор'я. Періодизація процесу колонізації. Міста-поліси та хора. Містобудування. Районування міст (акрополь, агора, теменос тощо). Будівельні матеріали. Будівельна техніка. Оборонні, житлові, господарські та культові споруди. Храми та жертівники. Некрополі. Ремесла. Чорна металургія, обробка кольорових металів, косторізне та деревообробне ремесла, склоробство. Виробництво кераміки. Керамічний комплекс. Торгівля та грошовий обіг. Монетний двір

Херсонесу. Сільське господарство. Сільськогосподарська округа міст. Клери Херсонесу. Промисли. Озброєння. Побут та культура. Мистецтво населення міст-держав Північного Причорномор'я: живопис, скульптура, декоративно-вжиткове мистецтво.

АРХЕОЛОГІЯ РАННІХ СЛОВ'ЯН ТА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Проблема етногенезу слов'ян за даними археології.

Археологічні культури латенського і римського періодів. Зарубинецька, пшеворська, поєнешті-лукашівська, зубрицька, липицька культури. Черняхівська, київська, вельбарська та культура карпатських курганів.

Склавіни і анти. Археологічні культури середини – третьої чверті I тис. н.е. у Східній Європі. Празько-корчакська, пеньківська та колочинська культури. «Старожитності антів». Культури східних слов'ян останньої чверті I тис. н.е. Райковецька, волинцевська та роменська культури. Економіка східних слов'ян. Вірування та обряди стародавніх слов'ян за археологічними даними.

Місто Київської Русі за даними археології.

Проблема виникнення міст в історіографії. Давньоруське місто: структура, функції, специфіка. Загальна характеристика міст Південної Русі (Києва, Чернігова, Переяслава, та ін.). Їх градація за розмірами. Приняття християнства та його вплив на урбаністичні процеси на території Русі. Планувальна структура. Дитинець і посад.

Матеріальна культура Київської Русі.

Сільське господарство: структура та регіональні особливості. Лісові промисли. Давньоруське ремесло: металургія та металообробка, керамічне та скловарне виробництво, деревообробка, обробка кістки та каміння, ювелірна справа. Знаряддя праці: типологія та хронологія. Давньоруська кераміка: типологія та хронологія. Типи зброї та спорядження вершника та коня. Еволюція предметів озброєння протягом X–XIII ст. Прикраси та їх регіональна специфіка.

Монументальна архітектура Київської Русі.

Загальна характеристика культової архітектури Південної Русі. Давньоруські храми Києва, Чернігова, Переяслава тощо. Розвиток будівельної техніки. Формування різних архітектурних шкіл Київської Русі. Оздоблення храмів. Світське монументальне будівництво.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Предмет та завдання курсу методики навчання історії.

Методика навчання історії – наукова педагогічна дисципліна, що визначає завдання, структуру та зміст шкільних курсів історії, методи, прийоми та засоби навчання.

Розвиток шкільної історичної освіти в Україні та за кордоном

Зародження та основні етапи розвитку шкільної історичної освіти в Україні. Особливості сучасної шкільної історичної освіти. Етапи розвитку та удосконалення методики вивчення історії.

Розвиток історичної освіти та методики викладання історії за кордоном. Загальне і особливе в підходах до вивчення історії та методики викладання в індустріально-розвинутих країнах світу.

Сучасна система шкільної історичної освіти.

Історія як предмет шкільного навчання. Місце історії в навчальному плані школи.

Шкільні навчальні програми з історії. Принципи їх побудови та порядок висвітлення історичного матеріалу в шкільних курсах (лінійність, концентризм, поєднання системності та фрагментарності, хронологічна послідовність, історизм та інше). Основні компоненти змісту та структура програм шкільної історичної освіти.

Підручники, посібники та допоміжна література з історії, їх функції, аналіз структури, змісту, навчально-методичне оформлення.

Історія України, її місце в навчальному плані, покликання. Структура курсу, основні розділи. Основні поняття та ідеї курсу історії України.

Місце та роль краєзнавчого матеріалу, його завдання, зміст, особливості, специфіка викладання.

Курс всесвітньої історії, його завдання та місце в шкільній історичній освіті. Періодизація курсу, структура, етапи його вивчення, відбору матеріалу, його групування та принципи розподілу по навчальних роках.

Процес формування історичних знань, умінь учнів.

Роль історичних знань у формуванні світоглядних позицій учнів. Структура та функції історичних знань.

Історичні факти, їх роль у вивченні історії. Види історичних фактів.

Історичні уявлення, їх типи та роль в процесі формування історичних знань. Методика їх створення.

Історичні поняття, їх класифікація та методика їх формування.

Основні історичні зв'язки та закономірності історичного розвитку. Методичні умови засвоєння учнями закономірностей історичного розвитку.

Характеристика розвиваючого типу навчання. Методика та етапи формування умінь учнів в процесі навчання історії в школі.

Навчальна програма з історії. Її роль в освітньому процесі, структура та основні компоненти змісту.

Шкільні навчальні програми з історії. Принципи їх побудови та порядок висвітлення історичного матеріалу в шкільних курсах (лінійність, концентризм, поєднання системності та фрагментарності, хронологічна послідовність, історизм

та інше). Основні компоненти змісту та структура програм шкільної історичної освіти.

Історичні знання школярів. Структура та функції компонентів історичних знань.

Роль історичних знань у формуванні світоглядних позицій учнів. Структура та функції історичних знань.

Історичні факти, їх роль у вивченні історії. Види історичних фактів.

Історичні уявлення, їх типи та роль в процесі формування історичних знань. Методика їх створення.

Історичні поняття, їх класифікація та методика їх формування.

Основні історичні зв'язки та закономірності історичного розвитку. Методичні умови засвоєння учнями закономірностей історичного розвитку.

Методи навчання історії. Різні точки зору щодо їх класифікації.

Методи та методичні прийоми навчання історії. Різні точки зору щодо класифікації методів навчання. Критерії їх оптимального вибору.

Підготовка учителя до уроку історії. Різні точки зору щодо їх типології.

Сучасний урок історії як навчальне заняття: типологія, структура, вимоги до проведення. Етапи підготовки і проведення уроку історії. Визначення мети і завдань уроку історії (очікуваних результатів уроку). Конспект (план) уроку історії.

Організація перевірки навчальних досягнень учнів. Мета, завдання, форми та різновидності.

Організація перевірки навчальних досягнень учнів; мета, завдання, форми та різновидності. Компетентністний підхід у оцінці навчальних досягнень учнів з історії, мета, завдання та типи. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Позакласна робота з історії її основні завдання специфіка та форми організації.

Позакласна робота з історії, її роль в розвитку зацікавленості учнями предметом, пізнавальні здібності дітей. Відмінність позакласної роботи від уроку, її зміст, характерні риси.

Краєзнавча робота в школі, її специфіка, основні завдання та форми проведення.

ПЕДАГОГІКА

Об'єкт, предмет і завдання педагогіки як науки.

Педагогіка – наука про виховання та розвиток особистості. Функції педагогіки. Категорії педагогіки. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Джерела становлення та розвитку педагогіки як науки.

Поняття про особистість, її розвиток та формування.

Структура особистості. Динаміка особистості. Фактори розвитку особистості. Роль спадковості у розвитку особистості. Вплив середовища на розвиток особистості. Поняття про соціалізацію. Роль діяльності у розвитку особистості. Вікова періодизація розвитку особистості. Психолого-педагогічні особливості учнів шкільного віку.

Структурні компоненти змісту освіти.

Поняття про зміст освіти. Емпіричні знання як компонент змісту освіти.

Теоретичні знання як компонент змісту освіти. Діяльнісна частина змісту освіти. Навчальні плани і програми. Характеристика підручників та навчальних посібників для сучасних закладів освіти. Вимоги до формування змісту освіти.

Сутність та класифікація методів виховання.

Методи виховання як педагогічна категорія. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки. Методи стимулювання діяльності та поведінки. Методи контролю та самоконтролю, самооцінки діяльності та поведінки.

ВИБІРКОВІ НАВЧАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ РОСІЇ НОВОГО ТА НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Створення централізованої Російської держави у XV- XVI ст.

Приєднання князівств Південно-Східної Русі до володінь Москви. Приєднання Новгород та Пскова до єдиної держави. Реформи системи управління. Створення спільного законодавства. Формування чиновництва. Реформи оподаткування. Створення системи (умовного) помісного землеволодіння. Державна влада та церква. Посилення держави. Нові уявлення про верховну владу.

Формування станів. Соціальна структура російського суспільства у XV столітті. Централізація влади і консолідація станів. Криза традиційної системи управління. Реформи 50-х рр. XVI ст. Перехід влади на місцях до представників станів. Особливості формування станового суспільства. Посилення центрального державного апарату. Опричний режим. Розкол дворянського стану. Причини відміни опричнини. Відношення дворянства до політики Івана IV та його опричнини.

Генеza абсолютизму в Росії. Реформи Петра I.

Сутність генези абсолютизму в Росії. Перші кроки державної діяльності Петра I. стрілецькі бунти і політика царівни Софії. Азовські походи. «Велике посольство» 1697 – 1698 рр. Перші реформи. Створення «Північного союзу». Росія у Північній війні. Перший період Північної війни. Полтавська битва.

Політика та економіка. Сільське господарство. Роль держави в розвитку великого виробництва. Специфіка російської мануфактури. Цехова система. Торівля. Становий склад російського суспільства.

Реформи органів управління і суду. Губернська реформа. Сенат і колегії. Реформи місцевого управління. Фінанси і бюджет. Формування нової армії. Створення флоту. Опозиція у верхах. Війна і дипломатія після Полтави. Ништадський мир. Ломка старих традицій. Політичні ідеї, ініціативи та проекти.

Освічений абсолютизм Катерини II та її реформи в Росії.

Прихід Катерини II до влади. Російське дворянство і проблеми соціально-економічного розвитку країни. Зародження панського товарного виробництва. Розвиток промисловості та торівлі. Політичні ілюзії і реальна політика Катерини II. Уложенна комісія 1767 р. секуляризація церковних земель Вільне економічне товариство.

Перетворення державної машини і соціальна політика. Губернська реформа. Реформа центральних установ. Жалувана грамота дворянству 1785 р. Жалувана грамота містам 1785 р. Україна в політиці Катерини II.

Формування різних тенденцій в суспільно-політичній думці Росії. Критика «освіченого абсолютизму» Катерини II М.М. Щербатовим. Дворянські поректи пом'якшення кріпацтва. Проекти радикальних змін в режимі кріпацтва. О.М. Радищев.

Головні тенденції соціально-економічного розвитку Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Економічні наслідки селянської реформи 19 лютого 1861 р. Поземельна община. Демографічно станова структура. Сільськогосподарське виробництво. Селянське та поміщицьке господарство. Аграрна криза.

Промисловий капіталізм. Промисловий переворот та його наслідки. Промислове районування. Протиріччя капіталістичного розвитку. Державне регулювання економіки. Міністр фінансів Н.Х. Бунге. І.А.Вишнеградський та його програма стабілізації економіки. Реформи С.Ю. Вітте. Особливості російської економічної модернізації.

Російське суспільство епохи Великих реформ. Різничинці-шестидесятники О.А. Герцен. Ліберальні ідеї. М.Г. Чернишевський та М.А. Драгоманов. Перша «Земля і воля». Ліберальна опозиція. Ідеологія самодержавної влади. Народництво. М.О. Бакунін як ідеолог народництва. Революційна етика П.Л. Лаврова. Друга «Земля і воля». «Народна воля» і теорія захвату влади П.Н. Ткачова. Терор народовольців. Російський марксизм. Робітничий рух. Г.В. Плеханов.

Початковий етап індустріалізації країни. Аграрний сектор економіки на рубежі століть. Зернове виробництво. Розповсюдження найманої праці та збільшення використання машин. Дворянське землеволодіння. Селянське господарство.

Структура промислової форми власності. Основні галузі промисловості. Промислові регіони. Монополістичні об'єднання. Фінансовий капітал. Іноземний капітал. Державно-монополістичний капітал.

Соціальна структура російського суспільства.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Пам'ятки історії та культури як об'єкт досліджень.

Класифікація пам'яток. Наукові поняття культурної спадщини та пам'яток історії та культури. Соціальна роль пам'яток історії та культури. Категорії, типи та види пам'яток історії та культури. Рухомі та нерухомі пам'ятки.

Охорона пам'яток історії та культури доби середньовіччя та раннього нового часу.

Інтерес до опису дослідження нерухомих пам'яток старовини в Україні. Другий Литовський статут. Пам'яткоохоронна діяльність за часів Української козацької держави. Першопочатки археологічних досліджень та приватного колекціонування. Організація охорони пам'яток і розвиток музейної справи.

Питання охорони пам'яток у діяльності державних установ і громадських організацій Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.).

Законодавчі державні та церковні установи Російської імперії: Міністерство внутрішніх справ, Синод, Статистичний комітет, ін. Російське законодавство першої половини XIX ст. про охорону пам'яток світської та церковної старовини. Російське законодавство другої половини XIX – початку XX ст. про світські і церковні пам'ятки.

Діяльність громадських організацій та наукових товариств в Україні у сфері охорони історичних пам'яток (XIX – початок XX ст.).

Діяльність громадських структур зі збереження культурної спадщини. Одеське товариство історії та старожитностей. Церковно-історичні товариства. Археологічні з'їзди XIX – початку XX ст. – важливий етап розвитку українського пам'яткознавства. Поняття пам'ятки в російському пам'яткознавстві XIX – початку XX ст. Дискусія щодо змісту терміна «пам'ятка старовини».

Пам'яткоохоронна діяльність в Україні у 1918–1950-х рр.

Перші спроби створення державних органів охорони пам'яток в Україні у період революції 1917–1919 рр. Повернення з Росії української історико-культурної спадщини у 1918 р. Пам'яткоохоронна діяльність національних українських урядів у 1917–1921 рр. Радянське законодавство 1920-1930-х рр. про охорону пам'яток. Роль історичних комісій ВУАН у розвитку українського пам'яткознавства у 1920-х–1930-х рр. Діяльність етнографічної комісії ВУАН. Розвиток історичних комісій ВУАН у розвитку українського пам'яткознавства у 1920-х–1930-х рр. Основні напрямки пам'яткоохоронної діяльності громадських об'єднань і товариств до Другої світової війни. Пам'яткознавча і пам'яткоохоронна діяльність у західноукраїнських землях у міжвоєнний період. Доля української історико-культурної спадщини у період Другої світової війни.

Розвиток пам'яткоохоронного законодавства в Україні у 1950-1980-х рр.

Паспортизація пам'яток України у 1960-х рр. Участь України у міжнародних заходах щодо збереження культурної спадщини. Створення розгалуженої мережі музейних закладів. Прийняття Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» (1978 р.). Підготовка Зводу пам'яток України. Діяльність Українського товариства охорони пам'яток історії та культури в другій половині 1960-х – 1980-х рр. Започатковані часописом УТОПК «Пам'ятки України» програми: «Забуті могили», «Фортці України», «Шевченківські місця в Україні».

Пам'яткоохоронна діяльність у незалежній Україні

Створення та діяльність Центру пам'яткознавства України. Конституція України про пам'ятки історії та культури. Закони України щодо збереження культурної-спадщини: «Основи законодавства про культуру» (1992 р.), «Про музеї та музейну справу» (1995 р.), Закони України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (1999 р.), «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), «Про охорону археологічної спадщини» (2004 р.), «Про утворення Державної служби охорони культурної спадщини» (2002 р.) тощо. Національний реєстр нерухомих пам'яток історії та культури. Діяльність

Українського товариства охорони пам'яток історії та культури протягом 1990-х – 2010-х рр. Загальні проблеми пам'яткоохоронної роботи в Україні.

Система органів охорони пам'яток історії та культури в Україні

Державна система охорони пам'яток історії та культури в Україні. Підпорядкування, функції, права та обов'язки державних органів охорони пам'яток. Функції та роль органів місцевого самоврядування в організації охорони пам'яток на місцях. Функціонування науково-дослідних закладів в системі охорони пам'яток. Діяльність сучасних пам'яткоохоронних органів та громадських організацій. Проблема розшуку та повернення історико-культурних пам'яток в Україну. Проблема реставрації та консервації історико-культурних пам'яток. Проблеми пов'язані з приватизацією об'єктів культурної спадщини, будівництвом на території пам'яток археології, скарбошукацтвом. Поняття паспортизації, реєстрація пам'яток в державних органах охорони пам'яток.

Міжнародні організації та угоди щодо охорони пам'яток історії та культури.

Пам'яткоохоронна діяльність ЮНЕСКО. Робота Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Міжнародного центру досліджень у галузі консервації й реставрації культурних цінностей (ІККРОМ), Міжнародної ради музеїв (ICOM) у сфері пам'яткознавства. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.). Міжнародні угоди з питань захисту культурних цінностей. Захист культурних цінностей у період збройних конфліктів. Правовий статус міжнародних нормативних документів. Визначні пам'ятки України, включені до Реєстру всесвітньої культурної і природної спадщини.

ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА МУЗЕЄЗНАВСТВО

Предмет і завдання курсу «Пам'яткознавство».

Поняття пам'яток історії та культури. Класифікація пам'яток історії та культури. Види пам'яток історії та культури. Основні напрямки використання пам'яток історії та культури. Поняття культурних цінностей, культурної спадщини, та їх соціальне значення. Об'єкт, предмет і завдання курсу «Пам'яткознавство». Основні пам'яткознавчі дисципліни.

Історія розвитку пам'яткознавства в Україні.

Зародження охорони пам'яток історії та культури у другій половині XVII – XVIII ст. Розгортання пам'яткоохоронної діяльності у XIX ст. Охорона пам'яток історії та культури за доби Української революції 1917–1921 рр. та національно-культурного відродження 1920–1930-х рр. Охорона пам'яток історії та культури під час Великої Вітчизняної війни і в перші післявоєнні роки після Великої Перемоги. Загальнодержавні юридичні нормативні акти щодо охорони пам'яток історії та культури. Закони УРСР та України про охорону пам'яток історії та культури. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Участь України в міжнародних пам'яткоохоронних організаціях та реалізації положень пам'яткоохоронного законодавства.

Основні напрямки роботи з пам'ятками історії та культури

Поняття виявлення нових пам'яток історії та культури. Планування робіт. Методика виявлення нерухомих пам'яток історії та культури. Наукова

інвентаризація пам'яток історії та культури. Іконографічна фіксація пам'яток історії та культури. Обміри пам'яток історії та культури. Фотофіксація та відеофіксація пам'яток історії та культури. Визначення культурної цінності нерухомих пам'яток історії та культури.

Значення обліку пам'яток історії та культури. Поняття обліку. Облік нерухомих пам'яток історії та культури та його особливості. Державний облік рухомих пам'яток, що зберігаються в музеях, бібліотеках, архівах та інших установах та організаціях. Склад та порядок ведення облікової документації. Звід пам'яток історії та культури. Робота над Зводом в Україні та Чернігівській області.

Музеєзнавство як наука. Розвиток музейної справи в Україні

Музеєзнавство як наука, його об'єкт, предмет, специфіка і завдання. Історіографія вітчизняного музеєзнавства. Поняття та визначення музеїв. Історія терміну «музей». Суспільні функції та особливості музеїв, їхні головні завдання.

Зародження інтересу до збирання предметів старовини за доби середньовіччя. Колекціонування старожитностей представниками козацької старшини. Виникнення спеціалізованих музеїв у XIX ст. Роль приватної ініціативи та меценатства у розвитку вітчизняних музеїв. Музейна справа за доби Української революції 1917 – 1921 рр. Музейна справа за доби «розстріляного відродження» 1920 – 30-х рр. Музейна справа в Україні у другій половині XX ст. Музейна справа в Україні за доби незалежності.

Класифікація музеїв

Основи сучасної наукової класифікації музеїв. Типи і профілі музеїв. Музеї історичного профілю. Краєзнавчі музеї. Художні, літературні, музичні музеї. Меморіальні музеї. Музеї природничо-історичного та науково-технічного профілів. Віртуальні музеї. Шкільні музеї та музеї на громадських засадах.

Основні напрямки роботи музеїв

Поняття, склад і структура музейних фондів. Значення наукового комплектування музейних фондів та його організація. Наукове визначення пам'яток. Облік і зберігання музейних колекцій та їх роль в музейній роботі. Первинний облік, інвентаризація та каталогізація. Проведення консерваційних та реєстраційних робіт в музеях. Збереження музейних фондів. Наукова робота з музейними фондами.

Експозиція та її роль у музейній роботі. Сучасні види експозицій та їхня організація. Наукова підготовка експозицій. Вибір і виготовлення експонатів. Підготовка пояснювальних матеріалів. Остаточний монтаж і відкриття експозицій.

Сутність, завдання і форми культурно-освітньої роботи музеїв. Основа організації культурно-освітньої роботи музеїв. Видавнича діяльність музеїв. Види і особливості освітньо-виховної роботи музеїв. Основні засади проведення екскурсійної роботи в музеях. Інші форми освітньо-виховної роботи музеїв.

ЕКСПЕРТИЗА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Поняття і загальна класифікація культурно-історичних цінностей.

Визначення культурно-історичних цінностей у вітчизняному та міжнародному законодавстві.

Конвенції ЮНЕСКО щодо охорони і збереження культурних цінностей. Конвенція та Протокол ЮНЕСКО «Про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» від 14.05.1954 р. Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передаванню права власності на культурні цінності» від 14.11.1970 р. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» від 16.11.1972 р.

Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р.

Експертиза культурно-історичних цінностей: поняття і різновиди.

Поняття експертизи культурно-історичних цінностей.

Різновиди експертизи культурно-історичних цінностей: мистецтвознавча експертиза, архівно-документальна експертиза, техніко-технологічна експертиза, комплексна експертиза, митна експертиза культурно-історичних цінностей.

Державні установи, заклади культури, інші організації України, яким надано право проведення державної експертизи культурних цінностей

Методи експертизи культурно-історичних цінностей.

Неруйнівні методи експертизи культурно-історичних цінностей: візуальне дослідження; мікроскопічне дослідження; фотографічне дослідження; дослідження пам'ятки культури в ультрафіолетовому та інфрачервоному випромінюванні; рентгенографічне дослідження.

Техніко-технологічна експертизи культурно-історичних цінностей: дослідження мінеральних складових виробу; фізико-хімічні методи дослідження.

Правове регулювання переміщення культурних цінностей через митний кордон України.

Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (21.09.1999 р.). Інструкція «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України» від 09.07.2002 р. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України» від 20.06.2000 № 984.

Відділ контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон України. Свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України. Порядок переміщення культурних цінностей через митний кордон України.

Твори графіки як різновид культурних цінностей.

Поняття графічного мистецтва. Види графіки.

Рисунок як різновид графіки. Твори друкованої графіки як різновид культурних цінностей. Види друкованої графіки: випукла гравюра (ксилографія, ліногравюра); заглиблена гравюра (різцева, офорт); плоска гравюра на камені (літографія).

Експертний висновок на графічний твір.

Правове регулювання переміщення творів графіки через митний кордон України.

Твори живопису як різновид культурних цінностей.

Поняття та основні види живопису.

Основа та ґрунт у живописі. Техніки живопису (пастель, акварель, гуаш, темпера, олійний живопис, енкаустика та ін.). Жанри живопису.

Експертний висновок на твір живопису.

Правове регулювання переміщення творів живопису через митний кордон України.

Твори іконопису як різновид культурних цінностей.

Поняття іконопису, особливості іконописної техніки та засобів виразності в іконописі. Іконографічні типи зображення.

Технологія виготовлення та складові елементи ікони. Дошки. Шпонки (шпуги): накладні та врізані. Ковчег (поле, луза). Паволока. Левкас і його функції. Фарбовий шар і живописні техніки ікон: енкаустика, темпера, олійний живопис. Оклад і його види. Набірні та суцільні оклади. Способи їх декорування. Кіот.

Види ікон: домашні (хатні), іконостасні (церковні), ладанки. Підкладні ікони. Гаптовані ікони.

Правове регулювання переміщення ікон через митний кордон України.

Скульптура як різновид культурних цінностей.

Поняття і види скульптури.

Скульптурні матеріали. Поняття і класифікація. М'які матеріали (пластилін, віск, глина, гіпс, пластмаса). Тверді матеріали для скульптури: дерево, слонова кістка, камінь (вапняк, пісковик, мармур), метали та їх сплави (бронза, сплави на алюмінієвій основі, чавун, листові метали, гальванопластична мідь).

Скульптурні техніки. Техніка додавання (пластика та ліплення) – основна техніка виготовлення скульптури з м'яких матеріалів. Техніка віднімання – виготовлення скульптури із каміння. Техніки виготовлення скульптур із металів і сплавів: лиття, кування, карбування, гальванопластика.

Різновиди скульптурних виробів.

Правове регулювання переміщення скульптур через митний кордон України.

Ювелірні вироби як різновид культурних цінностей.

Поняття, функції, класифікація ювелірних виробів.

Дорогоцінні метали. Лігатура. Клеймування виробів із дорогоцінних металів. Класифікація ювелірних каменів.

Конструкція ювелірних виробів.

Порядок переміщення ювелірних виробів через митний кордон України.

Архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки) як культурні цінності.

Поняття «архівний документ», «меморіальна пам'ятка», «стародрук».

Експертний висновок на архівні документи, меморіальні пам'ятки та друковані видання (стародруки).

Правила переміщення архівних документів та друкованих видань (стародруків) через митний кордони України. Опис архівних документів та друкованих видань у митній документації.

ІСТОРІЯ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ОСНОВИ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Поняття, предмет, метод митного права, його місце в системі права України. Перші відомості про мито на території сучасної України. Митні правила

за часів Київської Русі. Митні порядки на Запорізькій Січі та гетьманській Україні. Україна в складі Російської імперії. Митна справа в Україні в 1917-1991 р.р. Становлення митної справи суверенної України. Поняття, предмет і метод митного права. Місце митного права в системі права України.

Митне законодавство в Україні. Поняття митного законодавства. Принципи митного регулювання. Органи державного регулювання митною справою. Митні органи, їх компетенція, структура. Спеціалізовані органи митної системи. Взаємодія митних органів з іншими правоохоронними органами України. Країна походження товару. Митний режим. Правове регулювання питань, пов'язаних із застосуванням митних режимів. Характеристика митних режимів.

Митний контроль. Поняття, об'єкти, функції та форми митного контролю. Пункт пропуску через державний кордон України. Організація митного контролю: права та обов'язки осіб митних органів при здійсненні митного контролю. Права та обов'язки громадян при здійсненні митного контролю. Здійснення митного контролю. Митні забезпечення. Особливі процедури митного контролю. Технічні засоби митного контролю.

Переміщення та пропуск товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Загальна характеристика правил ввезення та вивезення товарів та інших предметів через митний кордон України. Переміщення вантажів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, транспортних засобів, валютних цінностей через митний кордон України. Порядок транзиту через митну територію України. Переміщення через митний кордон України предметів міжнародних іноземних організацій, що користуються на території України митними пільгами. Митні процедури при переміщенні товарів через митний кордон України на морському та річковому транспорті, на авіатранспорті, на залізничному транспорті, на автомобільному транспорті, на трубопровідному транспорті та лініях електропередачі.

Мито та митні збори. Відповідальність за порушення митного законодавства. Мито та його види. Методи визначення митної вартості. Нарахування та сплата мита. Акцизний збір. Податок на додану вартість. Митні збори. Звільнення від сплати мита. Тарифні пільги (преференції). Поняття та ознаки контрабанди. Контрабанда наркотиків, психотропних речовин та прекурсорів. Контрольовані поставки наркотичних та психотропних речовин. Переміщення товарів під негласним контролем. Оперативно-розшукова діяльність митних органів. Кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення митних правил. Доказування у справах про контрабанду. Проведення невідкладних слідчих дій.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Обов'язковий компонент

Історія України

Бойко О.Д. Історія України: Навч. Посібник. К., 2010. 688 с.

Винокур О., Трубчанінов С. Давня і середньовічна історія України. К., 1996. 224 с.

Горелов М.Є., Моця О.П., Рафальський О.О. Цивілізаційна історія України. К., 2009. 632 с.

Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. К.: Наукова думка, 2009.

Давня історія України. Т. 3. К., 2000. 695 с.

Залізник Л.Л. Первісна історія України. К., 2009. 240 с.

Залізник Л. Стародавня історія України. К., 2012. 542 с.

Залізник Л. Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2019, 640 с.

Златоструй. Древняя Русь X – XIII вв. М., 1990. М., 1975

Історія України / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін., під керів. В.А. Смолія. К.: Альтернативи, 2012. 416 с.

Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. К., 2009. 240 с.

Моця О.П., Ричка В.М. Київська Русь від язичництва до християнства. К., 1996. 222 с.

Літопис Руський / переклад Л. Махновця. К., 1989. 590 с.

Рыбаков Б.А. Киевская Русь и Русские княжества в XII–XIII вв. М., 1982. 592 с.

Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Клочко. Х., 2016. 496 с.

Толочко О.П., Толочко П.П. Київська Русь. Київ, 1998. 352 с.

Толочко П.П. Київська Русь. К., 1996. 360 с.

Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К., 1997. 380 с.

Бойко О.Д. Історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Академія, 2018. 720 с.

Брехуненко В. та ін. «Братня навала»: Війни Росії проти України XII – XXI ст. Київ, 2016.

Гринь О.В. Практикум з історії України литовсько-польської доби. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2011. 423с.

Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. К.: Генеза, 2000. 360 с.

Гупан Н.М., Пометун О.І. Історія України. К.: Освіта. 2012. 336 с.

Історія України: навчальний посібник / під ред. В. А. Смолія. Київ: Альтернативи, 2002. 472 с.

- Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. Київ Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. 800 с.; 2007. 724 с.
- Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років. Київ, 1995.
- Касьянов Г. Україна 1991–2007: Нариси новітньої історії. Київ, 2008.
- Кулик Р., Майоров М. 2014. Початок російсько-української війни. Київ, 2019. URL: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/broshura-2014-pochatok-rosiysko-ukrayinskoji-viynu>
- Патриляк І. К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. Львів : Часопис, 2012. 512 с.
- Русина О. Україна під татарами і Литвою. Київ: Альтернативи, 1998. 320 с.
- Русначенко А. Розумом і серцем: Українська суспільно-політична думка 1940 – 1980-х років. Київ, 1999.
- Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII ст.). Київ: Кондор, 2005. 284 с.
- Шевчук В. П. Історія української державності: Курс лекцій. Київ: Либідь, 1999. 480 с.
- Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану (друга половина XV – середина XVII ст.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 300 с.
- Яворницький Д. Історія запорозьких козаків: у 3 т. Київ: Наукова думка, 1990-1993. Т. 1. 596 с.; Т. 2. 566 с.; Т. 3. 586 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2009. 584 с.
- Дорошенко Д. Нарис історії України. У 2-х т. Київ: Глобус, 1992. Т. 2. 349 с.
- Крип'якевич І.П. Історія України. Лівів: Світ, 1990. 519 с.
- Литвин В. Історія України. Київ: Наукова думка, 2013. 991 с.
- Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика, 2005. 582 с.
- Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин; Від. Редактор В.А.Смолій. НАН України. Інститут історії. Київ : Наукова думка, 2013. 1056 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010233>

- Литвин В. Історія України: підручник / відп. ред.. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2013. 991 с.
- Алексєєв Ю.М. Історія України: навчальний посібник для вузів. К., 2004. 256 с.
- Новітня історія України (1900–2000): Підруч. Для іст. спец. вищих навч. зал. / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.М.Литвин. 2-е вид, переробл. і доп. К.: Вища школа, 2002. 718 с.
- Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.І.Танцюри. К., 2001. 488 с.
- Історичне джерелознавство / Ред. Я.С. Калакури. Київ, 2017.
- Воронов В.І. Джерелознавство історії України. Дніпропетровськ, 2003.
- Макарчук С. Джерелознавство історії України. Львів, 2008.
- Антонович В.Б. Лекції з джерелознавства / Ред. М. Ковальський. Острог-Нью-Йорк, 2003.
- Богдашина О.М. Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія. Харків, 2005. 192 с.
- Макарчук С. Писемні джерела з історії України: [Курс лекцій]. Львів, 1999.
- Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР: Навчальний посібник для вузів. Київ, 1986.
- Джерелознавство історії України: Довідник / ред. М.А. Варшавчика. Київ, 1998.
- Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учебное пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. Москва: РГГУ, 2000.
- Підгаєцький В.В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ ст.: Навчальний посібник для історичних факультетів. Дніпропетровськ, 2001.
- Антонович В. Б. Моя сповідь. Київ, 1995.
- Бевзо О. А. Львівський літопис і Острозький літописець. Київ, 1971.
- Галицько-Волинський літопис / [підготовка до друку і передмова М. Ф. Котляра]. Київ, 2002.
- Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 томах, 12 книгах. Київ, 1994 – 2000.
- Густинський літопис / [підготовка до друку і передмова О. П. Толочка]. Гарвард, 2013.
- Ефименко А. Я. История украинского народа. Киев, 1990.

Історіографічна класика. Антологія української історичної думки XIX – XX століть. Київ, 2020.

Історія русів. Київ, 2001.

Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. – Киев, 1989.

Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Липинський В. Твори. Київ – Філадельфія, 1995. Т. 6. Кн. 1.

Літопис Г. Грабянки / [підготовка до друку і передмова Ю. О. Луценка]. Гарвард, 1990.

Літопис С. Величка / [підготовка до друку і передмова Г. В. Боряка і Т. Г. Таїрової-Яковлевої]. Київ, 2020.

Літопис Самовидця / [підготовка до друку і передмова Я. І. Дзири]. Київ, 1971.

Рігельман О. І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. Київ, 1994.

Дорошенко Д. Огляд української історіографії. Київ, 1996.

Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. Київ, 2004.

Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII – початок XX ст.). Київ, 2000.

Колесник І. І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ, 2013.

Коцур В. П., Коцур А. П. Історіографія історії України: курс лекцій. Чернівці, 1999.

Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). Київ, 1959.

Оглоблин О. П. Українська історіографія. 1917 – 1956. Київ, 2003.

Історія стародавнього Сходу.

История Древнего мира Т. 1. Ранняя Древность: в 3-х т., Издание третье / Ред. И. М. Дьяконова, В. Д. Нероной, И. С. Свенцицкой. М., 1989. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000001/index.shtml>

История древнего мира: В 3 кн. / Под ред. И. Дьяконова, В. Нероной, И. Свенцицкой. 3-е изд. М., 1989.

История Древнего Востока: учебник для вузов / под ред. В. И. Кузищина. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва, 2003. 462 с. URL: http://yanko.lib.ru/ann/hist_anc_east-kuz-a.htm

Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. Підручник. К., 2009. 592 с.

Миронов В. Древние цивилизации. М., 2006. URL: <https://historylib.org/historybooks/Vladimir-Mironov-Drevnie-tsivilizatsii/>

Орлова Т. В. Всесвітня історія. Історія цивілізацій: навч. посіб. К., 2012. 446 с.

Седов А. В. (ред.). История древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй. М., 2004. 892 с.

Тураев Б. А. История Древнего Востока. Т.1. / Под редакцией Струве В. В. и Снегирева И. Л. Ленинград, 1935 с. 340. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000044/index.shtml>

Історія стародавньої Греції та Риму

Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. Т. 1. Стародавня Греція. 656 с.

Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. Т. 2. Стародавній Рим. 848 с.

Балух В. О. Історія античної культури. Чернівці: ТОВ «Видавництво «Наші книги», 2016. 632 с.

История Древнего Рима / [под ред. А. Г. Бокщанина и В. И. Кузицина]. Москва: Высшая школа, 2000. 383 с.

История Древней Греции / [под ред. В. И. Кузицина]. Москва: Высшая школа, 2003. 399 с.

Машкин Н. А. История Древнего Рима. Москва: Высшая школа, 2006. 753 с.

Ткаченко В. В. Лекції з розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій і давньоримській цивілізаціях: Навчальний посібник. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2005. 384 с.

Історія країн ЦСЄ доби середньовіччя та раннього нового часу.

Власто А. Запровадження християнства у слов'ян. Київ, 2004. ;

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. Київ, 2005.;

Єславіч Б. Історія Балкан 18-19 ст. Київ, 2003.;

История Болгарии. Москва, 1954.;

История Польши. Москва, 1954.;

История Югославии. Москва, 1954.;

Історія Центрально-Східної Європи. Львів, 2001.;

Камінський А. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів 1505-1795. Київ, 2011.;

Чигринов П. Очерки истории Беларуси. Минск, 2007.

Історії країн Центрально-Східної Європи у ХІХ ст.

Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. К., 2004.

Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі. Львів, 2002.

Зінько О., Калитко С., Кравчук О., Поп І. Нариси історії Чехії. Вінниця, 2017.

История Польши: В 3-х томах. Москва, 1954-1958.

История Чехословакии: В 3-х томах. Москва 1956-1960.

История Югославии: В 2-х томах. Москва, 1963.

История южных и западных славян. М., 2001. Т.1–2.

Історія південних і західних слов'ян / за ред. В.Ярового. Київ, 2001.

Історія Центрально-Східної Європи / за ред. Л.Зашкільняка. Львів, 2001.

Краткая история Болгарии: с древнейших времен до наших дней. Москва, 1987.

Краткая история Польши. Москва, 1993.

Цольнер Е. Історія Австрії. Львів, 2001.

Чорній В. Історія Болгарії. Львів, 2007.

Шайдуров В.Н. История стран Центральной и Восточной Европы с древнейших времен до конца XX в. СПб., 2008.

Нова історія країн Європи та Америки (XVII – перша половина XIX ст.)

История Франции / Отв. ред. А. З. Манфред. М., 1973. Т. 2. 666 с. URL: <http://coollib.com/b/295029>

Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть: Навч. посіб. / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; За ред. Ю. А. Горбаня. К. : Вікар, 2003. 435 с.

Кучма В. В. Государство и право Нового времени (XVII–XIX вв.) Волгоград : Издательство Волгоградского университета, 2002. 360 с.

Новая история стран Европы и Америки: Первый период: (Учеб. для вузов по спец. "История" / Под ред. А. В. Адо. М., 1986. 622, [1] с. URL: <http://www.historichka.ru/materials/ado/index.html>

Новая история стран Европы и Америки: период 1640–1870 гг. / Под ред. А. В. Адо. М. : Высшая школа, 1986. 624 с.

Нова історія країн Європи та Америки другої половини XIX – початку XX ст.

Бисмарк О. Мысли и воспоминания. – М.-Мн., 2002. – Т. 1-2.

Гарибальди Дж. Мемуары. – М., 1966.

Галкин И.С. Создание Германской империи. 1815 – 1971. – М., 1986.

Германская история в новое и новейшее время / Под ред. С.Д.Сказкина. - М., 1970. – Т. 1,2.

Дебидур А. Дипломатическая история Европы. – Ростов-наДону, 1995.

И История Италии. – М., 1970. – Т. 2.стория Венгрии. – М., 1972. – Т. 2.

Канн С.Б. Объединение Германии (1864 – 1871). – М., 1957.

Пристер Е. Краткая история Австрии. – М., 1952.

Черников и. Гибель империи. – М.-СПб., 2002.

Новая история. Второй период / Под ред. Е.Е.Юровского. – М.,1998.

Історія країн ЦСЄ першої половини XX ст.

Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні / П. Вандич. – К., 2004. – 464 с.

Волков В. К. Узловые проблемы новейшей истории стран Центральной и Юго-Восточной Европы / В.К. Волков. – М., 1992. – 367 с.

Газін В.П. Новітня історія країн Європи і Америки 1918 – 1945 рр.: Підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.П. Газін, С.А. Копилов. – К., 2003. – 472 с.

Дейвіс Н. Європа. Історія / Н. Дейвіс. – К., 2000. – 1464 с.

Єлавіч Б. Історія Балкан XX століття / Б. Єлавіч. – К., 2004. – 600 с.

Історія Центрально-Східної Європи: Посібник / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001. – 660 с.

Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / Д. Ротшильд. – К., 2001. – 496 с.

Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін.XVIII – поч.. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу. – Острог, 2010. – 220 с.

Цветков Г.М. Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917 – 1945 рр.: навчальний посібник для студ. вузів / Г.М. Цветков – К., 1997. – 232 с.

Яровий В. І. Історія західних та південних слов'ян у XX ст. / В.І. Яровий. – К., 1996. – 416 с.

Яровий В. Новітня історія центральноєвропейських та балканських країн. XX ст. /

В. Яровий – К., 2005. – 816 с.

Новітня історія країн ЦСЄ.

. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 - 2002 рр.). Київ, 2004.

Історія південних і західних слов'ян. Підручник. Київ, 1987.

Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.

Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ - початок ХХІ ст.): Навчальний посібник. Київ, 2008.

Пугач Є.П., Страшнюк С.Ю. Історія західних та південних слов'ян ХХ століття. Посібник. Харків, 1998.

Яровий Я. І. Новітня історія Центральноєвропейських та балканських країн. ХХ століття. Київ, 2005.

Історія країн Європи та Америки доби середньовіччя та раннього нового часу.

Балух В. Ранньомодерна Європа : підручник / В. О. Балух, В. П. Коц – Чернівці, 2016. 704 с.

Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 1. Раннє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги”, 2009. 496 с.

Балух В., Коцур В. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 2. . Високе і пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги”, 2010. 616 с.

Балух В.О. *Культура ранньомодерної Європи* : підручник для вузів / Василь Олексійович Балух, Віктор Петрович Коцур . – Харків : Фоліо, 2017 . – 495 с.

Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка и капіталізм. В 3 т. М., 1986–1992.

Василевський В. Лекції по історії Середніх віків. Спб.: Алтея, 2008. 646 с.

Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. *Medium aevum; Середні віки.* Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів / За ред. Л. В. Войтовича. – Львів: Тріада Плюс, 2010. 502 с.

Жак Ле Гофф. Цивілізація середньовікового Запада. – Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 560 с.

Історія середніх віків: В 2 т. Учебник / Под ред. С.П.Карпова. Т 1. М: Изд-во Моск. ун-та; Изд-во «Высшая школа», 2003. 640 с.; Т. 2. 432 с.

Крижановська О., Крижановський О. Історія середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К.: Либідь, 2006. 368 с.

Історія країн А/А доби середньовіччя та раннього нового часу

Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій. – К., 2002.

Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. – К., 2011.

Нова історія країн Азії та Африки

Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець ХІХ ст. - друга третина ХХ ст.). – К., 2010.

Поп Ю. І. Нова історія країн Азії і Африки (ХVІ — поч. ХХ ст.) – К., 2012

Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.). – К., 2007.

Дисципліна: Новітня історія країн Європи та Америки першої половини XX ст.

Бурдяк В. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. Чернівці : Рута, 2004. 328 с.

Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 - 1945). Навч. посібник для студентів ВНЗ. К.: Слово. 2003. 619 с.

Дисципліна: Новітня історія країн Європи та Америки другої половини XX – початку XXI ст.

Газін В.П. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр.: Підручник для студ. вищ. навч. закл. К., 2003. 472 с.

Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945 - 2002). Навчальний посібник. Вінниця: Видавництво Фоліант, 2003. 560 с.

Новітня історія країн Азії та Африки

Бузов В.И. Новейшая история стран Азии и Африки (1945 – 2004): учеб. пособие. Ростов н/Д: Феникс, 2005. 574 с.

Васильев Л.С. История Востока: В 2 т. М.: Высшая школа, 2001. Т.2 . 560 с.

Козицький А.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – 1999 рр.): Курс лекцій. Львів: Афіша, 2000. 425 с.

Новейшая история стран Азии и Африки, XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 3 ч. М.: ВЛАДОС, 2001. 445 с.

Сергійчик І.М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – кінець XX ст.): Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002 . 272 с.

Археологія

Археологія України /За ред. Л. Л. Залізняка. Київ, 2005.

Археология Украинской ССР. Киев, 1985. Т. 1.

Археология Украинской ССР. Киев, 1986. Т. 2.

Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. Москва, 1990.

Винокур І. С., Телегін Д .Я. Археологія України, Київ, 1994.

Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.

Гарден Ж. К. Теоретическая археология. Москва, 1983.

Генинг В. Ф. Очерки по истории советской археологии. Киев, 1989.

Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.

Залізник Л. Л. Охотники на северного оленя Украинского полесья эпохи финального палеолита. Киев, 1989.

Залізник Л. Л. Первісна історія України. Київ, 1999.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 39.

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.

Клейн Л. С. Археологические источники. Ленинград, 1978.

Клейн Л. С. Археологическая типология. Ленинград, 1991.

Рындина Н. В., Дегтярева А. Д. Энеолит и бронзовый век. Москва, 2002.
Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.
Формозов А. А. Страницы истории русской археологии, Москва, 1986.

Методика навчання історії

Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе / Под ред. А.Г. Колоскова. М.: Просвещение, 1984. 271 с.
Баханов К.О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для учителя. Харків. 2012. 127 с.
Баханов К. Організація особистісно-орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. Харків: Видавнича група «Основа». 2008. 159 с.
Баханов К. Інноваційні системи, технології та модель навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта. 2000. 328 с.
Вагин А.А. Методика преподавания истории в средней школе. Учение о методах. Теория урока. М.: Просвещение, 1968. 434 с.
Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. М.: Просвещение, 1972. 354 с.
Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. К.-Подільський державний університет. 2005. 82 с.
Лисенко М.М. Методика навчання історії України. К.: Радянська школа, 1985.
Методика обучения истории в средней школе. – Ч. I, II / Под ред. Ф.П. Коровкина. М.: Просвещение, 1978. 239 с.
Методика преподавания истории в средней школе // под. ред. С.А.Ежовой, И.М. Лебедева и др. М.: Просвещение, 1986. 272 с.
Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. К., 2009. 328 с.
Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. К.: Видавництво А.С.К. 2003. 192 с.
Студеникин М.Т. Методика преподавания истории в школе. М.: ВЛАДОС, 2000. 240 с.
Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: Навчально-методичний посібник. Харків: Вид. ХНАДУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 324 с.

Педагогіка

Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту» Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ: Либідь, 1998. 560 с.
Артемова Л. Історія педагогіки України: навч. посіб. Київ: Либідь, 2006. 315 с.
Белкіна Н.І., Коваленко Є.І., Яковець Н.І. Історія педагогіки : навч. посібник. Ніжин: НПУ, 2001. 246 с.
Бех І. Д. Виховання особистості : сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
Зайчук В. О. Технологія професіоналізму в освіті : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 577 с.

Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник для вчителів, аспірантів, студ. серед. та вищих навч. закладів. Київ : АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, 1997. 302 с.

Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Київ: Знання, 1995. 121 с.

Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. Москва: Просвещение, 1997. 115 с.

Голубчик Н., Кучерук О., Горошкіна О. Педагогічна риторика. Київ: Видавництво КНТ, 2018. 258 с.

Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.) Київ: Райдуга. 1994. 24 с.

Дубасенюк О.А., Левківський М.В. Історія педагогіки: навчальний посібник. Житомир : ЖДПУ, 1999. 336 с.

Живодьор В.Ф., Сбруєва А.А., Рисіна М.Ю. З історії національного шкільництва: навчально-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 144 с.

Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2010. 624 с.

Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга ІІ. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий Дім “Слово”, 2010. 1032 с.

Зайченко І.В. Освіта і педагогічна думка в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст: монографія. Київ: ЦТ Компринт, 2013. 504 с.

Євтушенко М.Ю., Хижняк М.І. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

Ісаєнко В., Рідей Н., Навроцька Д., Улішенко А. Синергетична педагогіка: навч.-метод. посібник. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, НАУ, 2019. 416 с.

Корягін М.В., Чік В.Ю. Основи наукових досліджень: монографія. Львів: Алерта, 2019. 622 с.

Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 336 с.

Кіт Г. Г. Українська народна педагогіка : курс лекцій. Вінниця : Едельвейс і К, 2008. 301 с.

Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посібник. Київ : Видавничий центр Академія, 2019. 255 с.

Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник. Київ : Знання, 2007. 447 с.

Коменський Я.А. Избранные педагогические сочинения. Москва: Педагогика, 1982. 103 с.

Коменський Я.А., Д.Локк, Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцци. Педагогическое наследие. Москва: Педагогіка, 1989. 405 с.

Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття : навч. посібник. Тернопіль: Богдан, 1996. 290 с.

Кравець В. Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль: Богдан, 1996. 436 с.

- Любар О.О. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія. Київ : Знання, 2005. 767с.
- Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник. Київ: Центр навч. л-ри, 2003. 360 с.
- Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посібник. Київ: Знання, 2006. 447 с.
- Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні : навч. посібник. Київ : Віктор, 2003. 235 с.
- Мешко О.І., Янкович О.І., Мешко Г.М. Історія зарубіжної школи і педагогіки. Тернопіль: Богдан, 1997. 81 с.
- Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): хрестоматія / упоряд.: Л. Д. Березівська та ін. Київ: Наук. світ, 2003. 418 с.
- Москалець В.П. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 262 с.
- Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: навч. посібник. Суми: Університетська книга, 2015. 253 с.
- Нісімчук А. С. Інноваційні технології педагогічної освіти : монографія. Луцьк : Твердиня, 2012. 478 с.
- Онищенко Н. П. Методика виховної роботи : навч. посіб. за кредитно-модул. системою орг. навчання. Переяслав-Хмельницький : СПД Карпук С. В., 2009. 326 с.
- Основи академічної мобільності викладача закладу вищої освіти : методичні рекомендації для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / М.І.Олійник, К.С.Кузнецова, Т.А.Колтунович, І.Р.Перепелюк. Чернівці : Видавничий дім РОДОВІД, 2019. 140 с.
- Олійник М.І., Мачинська Н.І., Войтович А.Ю. Педагогічна освіта – необхідна складова професійного становлення фахівця в умовах класичного університету. Актуальні проблеми педагогічної освіти : соціокультурний вимір : колективна монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 352 с.
- Пискунов А.И. Хрестоматія по истории зарубежной педагогіки. Москва: Просвещение, 1981. 528 с.
- Побірченко Н. С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських громад (друга половина XIX – початок XX століття) : монографія. Київ: Наук. світ, 2002. 331 с.
- Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с. Пэхота О.М., Кітенко А.З., Любарський О.М. Освітні технології. Київ: Либідь, 2000. 230 с.
- Саух П. Ю. Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 382 с.
- Сікорський П.І., Вітер О.М. Проблеми дидактичного структурування і генералізації навчального матеріалу: монографія. Львів: ФОП Корпан Б.Л., 2011. 215 с.
- Семенов О. М. Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів: теорія і практика : монографія. Суми : Ніко, 2014. 254 с.
- Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології. Харків: Основа, 2002. 245 с.
- Тверезовська Н. Т. Сидоренко В.К. Методологія педагогічного дослідження : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 440 с.

Чопик Ю.С., Стражнікова І.В. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ століття: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. 264 с.

Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.

Вибірковий компонент

1. Абрамова І.В. Критерії визначення категорій пам'яток та порядок внесення їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини та пам'яткоохоронне законодавство України: Матеріали конференції. К., 2002. С. 109 – 113.
2. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. К., 2013. 616 с.
3. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. Київ, «Юстініан», 2013. 616 с.
4. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917 – 1990). К.: Вища школа, 1991. 274 с.
5. Акуленко В. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990). К., 1991. 274 с.
6. Акуленко В.І. Культурна спадщина людства: збереження та використання. Львів, 2002.
7. Акуленко В.І. Становлення і розвиток законодавства про охорону і використання пам'яток культури в Україні (1917-1991 рр.). К., 1992.
8. Артюх Т.М. Діагностика та експертиза коштовностей. Підручник. Київ: “Альтерпрес”, КНТЕУ, 2004. 480 с.
9. Артюх Т.М. Оцінка культурних цінностей. Київ: КНТЕУ, 2010. 188 с.
10. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібн. К.: Альтерпрес, 2007.
11. Белікова М., Зайцева В. Основи музеєзнавства: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запоріжжя: ЛІПС, 2015. 179 с.
12. Боярский П.В. Введение в памятниковедение. М., 1990.
13. Вайдахер Фрідріх. Загальна музеологія / За ред. Зеновія Мазурика; Пер. з нім. Х. Назаркевич, О. Лянг, В. Лозинського. К.: Літопис, 2005.
14. Вечерский В.В. Національна програма: облік пам'яток та історичних міст як перший етап розробки. Археометрія та охорона історико-культурної спадщини. К., 2000. Вип. 4. С. 102-111
15. Власюк Г. М., Зосимович О. Ю., Хададова М. В. Музеєзнавство та архівна справа: Навч.-метод, посіб. Житомир: ЖДПУ імені Івана Франка, 2006.
16. Вступ до музеєзнавства і пам'яткознавства: навчальний посібник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 490 с.
17. Гаврилюк С.В. Історичний нарис пам'яткоохоронної справи. Основи пам'яткознавства . К., 2012. С. 248–284.
18. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження пам'яток історії та культури в Україні. Українській історичний журнал. 2003. № 3; 2004. № 2.

- 19.Горішевський П. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: [навчальний посібник]. Івано-Франківськ: Плай, 2005.
- 20.Денисенко Г. Проблеми охорони і збереження вітчизняної культурної спадщини в сучасному суспільстві. Краєзнавство. 2009. Ч. 1–2. С. 151–168.
- 21.Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV.
- 22.Закон України «Про охорону культурної спадщини». Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Спеціальний випуск. К., 2000. 32 с.
- 23.Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства. К.: ТОВ Видавництво «Аратта», 2002. 204 с.
- 24.Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства. К., 2002. 204 с.
- 25.Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність. К., 1995. 289 с.
- 26.Збірник нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини. Луцьк, 2005. 95 с
- 27.Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры. К.: Вища школа. 1990. 223 с.
- 28.Індутний В.В. Оцінка культурних цінностей: Підручник. Київ: КНТЕУ, 2016. 880 с.
- 29.Індутний В.В., Чернявська Е.В., Школяр С.М., Платонов С.М. та ін. Оцінка культурних цінностей. Київ: ТОВ «АЯКС ПРІНТ», 2006. 608 с.
- 30.Інструкція «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України», затверджена наказом Міністерства культури і мистецтва України від 22 квітня 2002 року № 258.
- 31.Калашникова О. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей. Підручник. Київ: Знання, 2006. 480 с.
- 32.Класифікація і визначення прогнозованої вартості культурних цінностей / За ред. В.В. Індутного. Київ, 2003.
- 33.Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 року.
- 34.Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» від 16 листопада 1972 р.
- 35.Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» від 14 травня 1954 р.
- 36.Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
- 37.Культурна спадщина Україні. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Збірник офіційних документів / Упор. В.І. Фрич; Відп. Ред М.В. Гарник. Київ.: Істина, 2002. 336 с.
- 38.Культурна спадщина Україні. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Збірник офіційних документів. Київ, 2002.

- 39.Максимов В.В. Імплементация норм міжнародного права у сфери охорони культурних цінностей у внутрішнє право України / За ред. В.Н. Денисова. Київ, 2006.
- 40.Методика класифікації і визначення прогнозованої вартості культурних цінностей / В.В. Індутним, С.М. Школяр, Е.В. Чернявська та ін. Київ: Друкарня Державного гемологічного центру України, 2003. 50 с.
- 41.Мищак І. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2013, № 3. С. 31-37.
- 42.Міжнародна охорона, захист і повернення культурних цінностей. Київ, 1993.
- 43.Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Методичних рекомендацій з проведення державної експертизи культурних цінностей» від 15 листопада 2019 р. № 877.
- 44.Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей» від 31 березня 2017 року № 267.
- 45.Опис культурних цінностей у митній документації / За ред. О. Калашнікової. Дінпропетровськ, 2000.
- 46.Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14.02.1992 р. № 2117-ХІІ Відомості Верховної Ради України. 1992. № 21.
- 47.Основи пам'яткознавства . К., 2012. 312 с.
- 48.Основи пам'яткознавства / Під заг. ред. Гріффена Л. О., Титової О. М. К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2012. 380 с.
- 49.Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика / С. І. Кот, В.О.Горбик, Г.Г Денисенко [та ін.]. К., 2007. 336 с.
- 50.Платонов Б.О. Основи оціночної діяльності: підручник. Київ: НАКККіМ, 2013. 227 с.
- 51.Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України" від 20.06.2000 № 984.
- 52.Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення» від 26 серпня 2003 року № 1343.
- 53.Прибега Л. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS): 1965 – 2005 рр. Пам'ятки України: історія та культура. 2005. № 2. С. 148– 150.
- 54.Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.1992 р. № 466.
- 55.Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-ІУ Відомості Верховної Ради України. 2004. № 26.
- 56.Про охорону і використання пам'яток історії та культури : Закон Української РСР від 13.07.1978 р. № 3600-ІХ Відомості Верховної Ради. 1978. № 30.

57. Про ратифікацію Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 4 жовтня 1988 р. № 6673-ХІ.
58. Рутинський М.І. Стецюк О.В. Музеєзнавство. Навчальний посібник. К., 2008.
59. Салата О.О. Основи музеєзнавства. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2015.
60. Сотникова С. И. Музеология: [учебное пособие]. М.: Дрофа, 2004.
61. Технология, исследование и хранение произведений станковой и настенной живописи / под ред. Ю. И. Гренберга. Москва: ГОСНИИР, 2000. М.: Изобразительное искусство, 1987. 348 с.
62. Федорова Л.Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні. 1870–1910-і рр. К., 2013. 373 с.
63. Шевченко В.В. Музеєзнавство. К.: Університет Україна, 2007. 287 с.
64. Шляхтина Л. М. Основы музейного дела. Теория и практика: [учебное пособие]. СПб.: Высшая школа, 2005.
65. Юренева Т. Ю. Музееведение: [учебник]. М.: Академический Проект, 2006.
66. Якубовський В.І. Музеєзнавство. К., 2010.

Історія Росії

1. Андреев А.Р. История власти в России. Великие князья, цари, императоры, их двор, политическая иерархия IX – XX вв. / А.Р. Андреев – М., 2003. – 400 с.
2. Буганов В.И. Петр Великий и его время / В.И. Буганов. – М., 1989. – 192 с.
3. Дворниченко А. Ю. История России: учеб. / А. Ю. Дворниченко, Ю. В. Тот, М. В. Ходяков. — изд. 2-е, перераб. и доп. – М., 2011. – 480с.
4. История России с древнейших времен до наших дней : учеб. для студ. неист. спец. / ред. Н.Д. Козлов. – М., 2010. – 704с.
5. Кириллов В. В. История России: учеб. пособ. для студ. ВУЗов, обуч. по неист. спец. / В. В. Кириллов. - 4-е изд., перераб. и доп. - М., 2011. – 661 с.
6. Молчанов Н.Н. Дипломатия Петра Великого / Н.Н. Молчанов. – М., 1990. – 448 с.
7. Платонов С. Ф. Полный курс лекций по русской истории / С. Ф. Платонов. – М., 2002. – 576 с.